Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...найй 1921 оной ...ын 21-һээ гарана. | № 148 (18471) | 1990 оной июниин 28, четверг | Сэн 3 мүн.

ШЭНЭДХЭГДЭҺЭН ПАРТИИН ЭРШЭ ХҮСЭ — ОБЩЕСТВЫЕ ШЭНЭДХЭЛГЫН ХЭРЭГТЭ

РСФСР-эй Коммунис партиие эмхидхэн байгуулгын съездын делегадуудай ба хабаадагшадай асуудалнуудта М. С. ГОРБАЧЕВ харюусана

урда үгэ хэлэхэһээ рүүн таанадтай зүб ёһотойб. Намда бү материал барюу на, хажуудань асуу олон. Гэбшэье дые табиха арга таа болоод байна хэ асуудалнуудһаа гү?

гэхэ.

бачев. Һайн лэ гээ эдэнэрһээ эхил олон асуудал. Би тэдэниие нэ 10—15 асуудалаар болохо байна. секретарь, Россин рүүлэгшэ (мүнөө тэ даа) энэ бюрогой сэгнэхэ ёһотой б.

эстэ КПСС-эй ЦК Россин партийна ор хамта бидэ парти байгуулхые ёһотой байгаабди. Бюрогой гол сэгнэл хүдэлмэриин хой болоно гэжэ һа

жэлэй һүүл багта уулхадаа, бидэ тэ лтые бүридүүл һэмди. Россин пар изацинуудай ажа хэрэгые, үзэл олон экономическа ые эрхилхэ ёһотой рьнарые зорюута дэ оруулаа һэмди. ой шэглэлээр дэб хэ талаар аппара хабаадуулаабди. бэелүүлжэ байха Россин партийна ор үгэ буляалдаа нүүд боложо, пер улха шухала гэжэ Энэ хэрэгтэ бидэ бадалсаабди. Бүхы эндэ шэглүүлэгдэ гэжэ ойлгожо бай Бюрогой түүхэ ба тухай тобшохо дэ, иимэл ха даа. дэлмэриие таанад гэжэ сэгнэбэт. Энэ эрхэ, танай хэрэг Энэ асуудалда да ьетнай уряалнагүйб. нэй хуби заяан ии

бүлэг асуудалнууд холбоотой гэжэ тоо аил Сергеевич, Та һэжэглэһэн аад, мпарти байгуулгые тухайтнай нүхэ б даа уншаһаншье ань гэнтэ эрид ху н Компартиие бай бодол баримтал гэжэ асууба. Ком айгуулагдаад байһые нэ ха юмта даа. Зү даа тон шухала уд й байна. Тиимэһээ эрин бусаха хэрэг бодомжолхо юумэн бүгэдэ манай дурас ан бодол соо үлэхэ

Компарти тухай асуу Ленинэй үе сагһаа одоо табигдадаг бай болон тэрэнэй үүргэ удалда адляар. Гэбэ түүхэдэ үндэһэлэн, соо тогтожо хэлэһэ гэжэ һананаб. Хэрбээ айха гэбэл, иигэжэ болоно: Эдэ бүгэдэ э яһатанһаа бүри ай агууехэ гүрэниие , Россин арадуудай, едерациин онсо нэгэ гэ дүүргэһэнтэй няг той юм. Тиимэһээ оссин коммунистнүү , харин бүхы ажалша һайхан хүсэл эрмэл арал оролдолгоһоо , бүхы юумэн тухай эхэ, парти дотор, юзда досоохоо тэ үсэнүүдые арьбадха дабшаһан хүсэнүүд нүлөөлхэ шухала.

да Россие дары түр раха гэһэн заабари д тон олон нютагууд ээһэн байгаа. Гүнзэ домжологдоогүй, яа идхэбэринүүд абта ээ уламжалан, һан дхэлтэ ябуулганууд дээ болохо бэшэ ба рим нэгэн бэрсаабэ. айдалые һамбаашал ынгоо сепаратис бо һанаашалгануудые э болоно.

олитическэ, гүрэнэй оли асуудалнууд та Эдэмнай бултадаа холбоотойл. Тиигэ бидэ бултадаа гүн бодомжолжо эхилхэ

бди. Совет Социалис Республикануудай Союзые гүнзэгыгөөр хубилгажа эхилхэ байһан тухай ойлгомжо дурадхахадаа, хүсэн түгэс түбтэй дулдыданги бэшэ байдалтай республикануудые байгуулха гэһэн зорилгонууд табигдаа һэн. Энэнь бүхы республикануудай аша туһада зорюулагдаһан байгаа. Түс зорилгын шухала удха шанартай байһые бидэ ойлгобобди. Тиихэдэ бидэ Россие ондоогоор харадаг болобобди. Эндэ ямар органууд, ямар политическэ ба ниитын институдууд байгуулагдаа гэшэб? Ушарынь юуб гэбэл, Россида олохон юумэн мүртэйгөөр хүдэлхэеэ болиһон байгаа. Энэнь союзай байгууламжануудай хүдэлмэритэй нягта холбоотой һэн. Бодото дээрэ экономикынь гол түлэб союзна байгуулалтада гарадаг байгаа. Илангаяа Россин дээдэ шатын хүтэлбэрилэгшэд федерациие хубилган шэнэдхэлгын хэрэгтэ үргэнөөр хабаадуулхадаа Россин байдал тухай шэнээр бодожо үзэхэ, хараа бодолоо хэлэхэ хэрэгтэй. Илангаяа мүнөө тэрэнэй юутэй байһан тухай. Энэ нэгэдэхинь.

Хоёрдохинь. Партиие хубилгалгын бодото хэрэг бэелүүлэгдэжэ байна. Энэ хэрэг хүшэр бэрхэшээлтэйгээр ябуулагдана. Тэрээн тухай үшөө хэлэхэб, мүнөө унжагайруулхые хүсэнэгүйб. Энэ асуудалай хүн бүхэнэй һанаа зобоожо байһыень харабабди. РСФСР-эй Компартиие байгуулга Россин Федерациин партийна организацинуудта, бүхы КПСС-тэ нэгэдүүлхы үүргэ дүүргэхэдээ болохо гэжэ гансал коммунистнууд бэшэ, харин Россин бүхы хүн зон бодомжолно.

Энээнэй тон ехэ удха шанартай байһые харанаб.

Һүүлшынхинь. Олон ондоо һанамжанууд бодотоор хэлэгдэнэ. Ниитын-политическэ элдэб янзын хараа шэглэлнүүд мүндэлнэ. Ерээдүйн партинууд мүндэлжэ байна, тэдэнэр ажал ябуулгаяа үргэдхэнэ, программануудые бэшэнэ, Уставуудые зохёоно, сугларжа зүбшэн хэлсэнэ. Ушар иимэһээ бодото хэрэг бэелүүлэгдэжэ байна юм даа. Бидэ олон партиһаа бүридэһэн бодото байдалай богоһо дээрэ хүрэжэ ерээд байнабди. Ушар иимэһээ Россида бусад политическэ хэлбэринүүд, бусад партинууд бии болохо, тиихэдэ Коммунис парти үгы болгогдохо гэһэн асуудал гарана гү? Тиигэжэ хубилган шэнэдхэлгын, обществые шэнэдхэлгын, экономикодо, политикада, федерациин оршондо боложо байһан хэрэгүүд үе сагай маанадай урда табиһан зорилгонууд тээшэ дабшахыемнай баадхана. Эндэ хэншье мэхэ гохо гаргахые оролдоогүй — бидэ бултадаа РСФСР-эй Компарти байгуулха шухала гэжэ ойлгоһон байнабди.

Эндэ, эмхидхэн байгуулгын съезд дээрэ, бидэ, россинхид, Россин коммунистнууд, интернационализмын ёһо заншалнуудта үнэн сэхэ, социализмын үг зорилгонуудта бэеэ үгэһэн политическэ манлай болохо партиие байгуулгын, тэрэнэй хүдэлмэриин ленинскэ гол ёһонуудта үнэн сэхэ байһандаа, бидэ КПСС-эй бүридэлдэбди гэжэ батаар хэлэһэндээ, сэдьхэлээ ехээр ханабаб. Манай республика мүн лэ шухала удха шанартай зорилго болоһон дулдыданги бэшэ байдалай асуудалнуудые шиидхэхэдээ, Союзда тэгшэ эрхэтэй республикануудай дунда адли тэгшэ үлэһэндөө, арадуудай хоорондохи хэни барисаае бэхижүүлхын тула бүхы юумэ хэһэндээ, урма баяртайбди.

Нүхэдүүд, энэмнай онсо шухала удха шанартайл. Энэ хадаа съездын болбосорол болоно гэжэ тоолоноб. Иимэ бата хараа шэглэл баримталан бэелүүлһэнэйтнай түлөө коммунистнууд байһан таанадые, таанадаар дамжуулан, Россин бүхы коммунистнуудые амаршалнаб. Энэ тон шухала. (Альга ташалга).

ЦК-гай бюро тухай һанал бодолоо эрид хубилгаһан асуудалнуудта хойно хойноһоонь харюусахые хүсэнэб. Эдэ бүгэдэ минии харюу соо нэгэдүүлэгдэһэн асуудал юм. Түсхайлбал, юундэ Та апрель һарада РКП-е байгуулха гэһэн һанал бодолые дэмжээгүй аад, харин мүнөө дэмжэбэ гэшэбтa гэжэ нүхэр Волков асууна. Минии һанахада, би энээниие ойлгуулан хэлээ һэм. Энэ темээр олон асуудалнууд табигдаһан байгаа.

Хүдэлмэришэдһээ хүндүүлхэй, хүшэр бэрхэшээлтэй асуудал табигдаа һэн. Эндэ, съезд дээрэ, маанадта ямар бэ даа буулта хэжэ байһан хэбэр бү үзүүлэгты гэжэ тэдэнэр анхаралаа хандуулһан байгаа. Ушар иимэһээ маанадта мандадуудые үгэһэнэй хэрэггүй, маанадые уряалаар ерээд һууһан хүнүүд гэжэ тоологты. Зүбшэхы дуунай эрхэтэйгээр хабаадаха ёһотойбди гэжэ тэдэнэр гүйба.

«Генеральна секретарь болон Президентын тушаалнуудые нэгэ хүнэй эзэлжэ байха тухай манай коммунистнуудай диилэнхи олонхиин хараа бодол адлирхуу байна. Нүхэр Горбачев эдэнэй али нэгыень эзэлхэ ёһотой. Президент байха гү? Энэ асуудалаар нүхэр Горбачевой өөрынь һанал бодол ямар гээшэб?— гэжэ мэдэжэ абахые хүсэнэбди. Хэрбээ XXVIII съезд дээрэ шэнэ Генеральна секретариин һунгагдаха болоо гээшэ һаань, XXVIII съезд болотор үе соо хэдэн фамилинуудые зүбшэн хэлсэжэ болоно. Съезд дээрэ соносхон уншахые гүйнэб. Тиин һанамжаяа хэлэхэ». Партиин Соликамска горкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр Спехов (Пермь) иимэ асуудал табиһан байгаа.

Юрэнхыдөө энээн тушаа һанамжануудаа нэгэтэ бэшэ хэлээ һэм. Нэгэ хүнэй хэдэн тушаал эзэлхэ ёһогүй байһан тухай асуудал бидэ нэгэтэ бэшэ табиһан байхабди. Мүнөө энэ асуудалые залан сэхээр табиха шухала. Би гансал өөр тухайгаа хэлэнэ бэшэб. Би шууд сэхээр бодомжолноб. Юундэб гэхэдэ, мүнөө эгээл харюусалгатай үйлэ хэрэг бэелүүлэгдэжэ байна. Политическэ хүсэнүүд хубаарилагдана, Соведүүдэй болон партиин хоорондо, Түбэй болон нютагуудай, республикануудай болон түбэй хоорондохи уялганууд хубаарилагдана. Энэмнай айхабтар орёо хэрэг ха юм даа. Тэрэ хүшэр хүндөөр, бэрхэшээл түбэгүүдтэйгээр бэелүүлэгдэнэ. Манай съезд дээрэшье, тэндэ болоһон хөөрэлдөөнүүдэй үедэшье энэ элеэр харагдана. Эндэ хэды олон аша туһа анхаралда абтана гээшэб!

Һунгуулиин кампаниие үнгэргэхэ талаар Соведүүдэй засагые һэргээхэ талаар политическэ реформо бэелүүлхэ, эдэ шэнэ һунгалтануудай ашаар арад зоной ямар политическэ ажал ябуулгын ендэр дээрэ гараһан тухай хэлэжэ болоно. Юрэнхыдөө бидэнэй зүб замаар дабшажа ябаһыемнай эдэ бүгэдэ элирхэйлэн гэршэлнэ бшуу. Тиихэдээ эдэ бүхы хэрэгэй дутуу дундануудые, һула муу талые, бэрхэшээл түбэгүүдые анхаралһаа гарганагүйб. Зүгөөр мүнөө энээн тухай хэлэхэгүйб. Юрэдөөл, Соведүүд хүдэржэжэ, хүсэ шадалтай боложо байна. Бидэ хуули баталан абаабди. Тэрэнэй үндэһөөр мүнөө тэдэнэй уялганууд, эрхэнүүд тодорхойлогдоно. Нютагай Соведүүд үгтэһэн мүнгэ зөөри абаха, өөһэдын бюджедтэй байха ёһотой гэжэ шиидхэгдээ. Бодото материальна арга боломжонуудтай байха. Гансал тогтоолнуудые баталан абаха бэшэ Соведүүдэй хүсэ шадалаа зангидалгын хэрэг дороһоо дээшээ ябуулагдаха зэргэтэй. Манай арадай засаг үнэхөөрөөшье обществые шэнэдхэлгын шиидхэхы эрхэ нүхэсэлнүүдэй нэгэниинь мүн болоно.

Теэд мүнөө тад ондоо байдал тохёолдожо байна ха юм даа. Парти хадаа мүнөө общество доторхи эгээл хүсэн түгэс политическэ эмхи мүн. Партиин ямар хараа бодолтой байһанһаа орон дотор шэнэдхэлгын хэрэг гол түлэб дулдыдадаг, кадрнууд болон политическэ хүсэнүүдэй үүргэ уялганууд хубаарилагдадаг гээшэ. Үйлэ хэрэгүүд хубилган шэнэдхэлгын шэнжэтэйгээр ябаха гээшэ гү, бүтэмжэтэй һайн хубилалтанууд бэхижүүлэгдэхэ гү, али хёмороо зүришэлдөөнүүд гараха гү.

Энэ съезд дээрэшье хёмороо зүришэлдөөтэй үйлэ хэрэгүүд тохёолдоһон байгаа гэжэ һананаб. Россин Арадай депутадуудай съездын, зэргэлээд хүдэлһэн дээрэһээ эндэ яһала ойлгосотой байгаа хэбэртэй. Россин Компартиин съезд Россин коммунистнуудай бүхы партиие, Россин бүхы хүнүүдые түлөөлнэ. Хамтын хүсэлэл оролдолгонууд тухай, хүсэлэл оролдолгонуудаа нэгэдүүлхэ тухай бодомжолхо ёһотойбди. Үүргэ уялгануудаа хубаарилһанай үндэһөөр хүн бүхэнэй уялгаяа бэелүүлэн, мүнөө дээрээ дүүргэгдээгүй байһан хэрэгтэ бүтэмжэтэй һайнаар хабаадаха зэргэтэй.

Парти болон Соведүүдэй хоорондохи үүргэ уялгануудые хубаарилгын хэрэг үнэхөөрөөшье мүнөө дээрээ бэелүүлээгүй байһаар. Энэ ушар байдалые бүхы орон дотороо ойлгожо, мэдэржэ болоно. Мүнөө тушаалнуудые хубаарилхада, ашатай туһатай гү, али даб дээрэ, дамжан оролгын энэ үедэ, нэгэ хүн хэдэн тушаал эзэлхэ ёһотой гү? Мүнөө дээрээ үлөөхэ хэрэгтэй гэжэ тоолоноб. Ямар түхэл шэнжэтэйгээр — партиин Түрүүлэгшэ ба орлогшо, партиин Түрүүлэгшэ ба Генеральна секретарь гэхэ мэтэ.

Эндэ һууһан нүхэдэй дурагүйдэжэ байһыень хаража байнаб. Энээнтэй дашарамдуулан, ехэ шүүмжэлхы ажаглалтануудшье хэгдэһэн байха. Харюусалгатай шатада, партиин өөрыгөө хубилгажа байхада, хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдһээ тэрэнэй гээгдэхэгүйе хүсэжэ байхада, хангалтагүй хүсэнүүдэй ажал хэрэгүүдые эршэмтэйгээр бэелүүлхэ арга олгохо ёһогүйбди. Партиин Центральна Комитет бүхы шатануудаа ажалаа эдэбхитэйгээр ябуулха ёһотой. Хараа бодол хэрэгтэй, хараа шэглэлнүүд хэрэгтэй, ябуулганууд хэрэгтэй. Ондоо эршэ дэлисэ хэрэгтэй. Энээн тухай эндэ таанадтай зүбшэн хэлсэхэ ёһотойб. Юундэб гэхэдэ, таанадта эдэ бүгэдэ үлүү һайнаар мэдээжэ ха юм даа. Энээнтэй дашарамдуулан, манайда, түбтэ партиин үдэр бүриин хүтэлбэриие, партийна ажал ябуулгые һуларуулхагүйн тула тэрэниие һэльбэн шэнэлхэ ёһотойбди. Эдэ бүгэдые съезд дээрэ һайнаар бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Магад, XXVIII съезддэ зорюулагдаһан элидхэл соо энэ талаар ямар нэгэ юумэнэй хэгдэжэ байһан тухай хэлэжэ болоно. Эндэ нүхэдүүд олохон үнэн зүб ажаглалтануудые хээ.

Съездын зарлагдахада, бүхы юумэн тухай бодожо үзэхэбди. Эндэ зарим хүнүүд түргэдүү зан гаргана. Магад, заримдаа тэдэнэй хэлэһэн үгэнүүд үлүү гарама байжа, бүхы һанал бодолые гүнзэгыгөөр хаража үзэхэ арга олгобогүй. Үгэ хэлэгшэдэй һанамжануудые, тэдэнэй хүсэл эрмэлзэлые, таанадай ямараар хандажа байһые харахадаа, өөртөө тэмдэглэлнүүдые хэбэб. Тон ехэ асуудалнуудаар һаяар сууд хэхэ гэһэн тиимэ хүсэл эрмэлзэлэй гаргагдажа байһые ойлгобоб. Эдэ бүгэдэнһөө таанадые, россинхидые, һэргылхэ гээ һэм. Эдэмнай ерээдүйн съездын 60 процентнь ха юм даа. Съезддэ ерэхэдээ, эрид шанга шиидхэбэринүүдые дары түргөөр абахые бү яарагты. Бидэ бүхы юумэ дары шиидхэжэ, сэгнэжэ шадаха юм аалди? Хэрбээ ямар нэгэн юумэ хэлэхые хүсэбэл, үлэһэн сэг соо үйлэ хэрэгүүдые, түүхын асуудалнуудые, бодото байдалые, арга боломжонуудые холын хараа түсэбүүдые ойлгожо абахын тула үлэһэн сагаа хэрэглэгты, багсаамжалгануудые хэгты, тоолон гаргагты. Уур сухалаа хүрэнгүй, бэеэ баригты. Яаража болохогүй.

Зүгөөр эндэ һүүлэй 3—4 жэлэй хугасаа соо намһаа, Эдуард Амвросиевич Шеварднадзе, үшөө Николай Иванович Рыжков, Виталий Иванович Воротников болон бусадһаа бэшэ гэшүүдэйнь гол түлэб хубилһан Политбюро тушаа, тэрэнэй гэшүүд тушаа ехэ юумэн хэлэгдэнэ.. Бэшэмнай гол түлэб шэнэ хүнүүд. 1985 оной апрель һарые дурсан һанаябди. Нүхэр Тихонов, нүхэр Громыко үгы. Гришин, Алиев, Соломенцев гэхэ мэтэ. Богони сэг соо бүхы Политбюро хубилшоо. Энэмнай тон орёо хэрэг ха юм даа. Энэмнай ушар ёһондо таарахагүй юумэн болоно гэжэ һананаб. Энэ юун гэһэн удхатайб гэхэдэ, парти дотор ямар бэ даа бодото байдалһаа үндэһэтэй үйлэ хэрэгүүд хазагайруулагдаһан болоно бэшэ гү.

Энэмнай хубилган шэнэдхэлгые үргэнөөр бэелүүлжэ байһан Политбюро болоно. Тэрэ алдуу эндүүнүүдые гаргаа, энээн тухай би хэлэхэб. Гэбэшье үгэ хэлэгшэдэй нэгэнэй хайра гамгүйгөөр буруушаан шүүмжэлжэ, «Ханын хажууда зогсоогоод лэ!» гэжэ хэлэхэнь үлөө хэбэртэй. Юундэб гэхэдэ, ондоо бүхы юумэн хэлэгдээ. Бэшэ юумэ би бултыень хамгаалха ёһотойб. Нэн түрүүн съезд дээрэ, партиин гэшүүдэй дунда сэхэ эрилтын табигдажа байхада, зохихо сэгнэлтэнүүдые үгэхэ ёһотойбди. Хамгаалалта хэрэгтэй. Энэмнай тон шухала хэрэг мүн.

Эдэ бүхы юумые ёһотоор сэгнэхэ, тобшололнуудые хэхэ аргаяа съезд олохо аабза гэжэ һананаб. Юрэдөөл, манай партиин хүтэлбэриие шууд сэхээр хубилгаха арга олдохо байха. Шэнэ хүсэнүүд дэбжүүлэгдэхэл. Зүгөөр би таанадые иигэжэ найдуулха байнаб: Мүнөө хара ёмяа хараhан, ямар нэгэн өөрынгөө аша туһа сахиһан хүнүүд Политбюродо байхагүйл. Энэмнай маанадта бултандамнай тон һайн лэ. Мүнөө Политбюрогой бэелүүлжэ байһан хэрэгүүдэй саашадаа үргэлжэлүүлэгдэхэ байһаниинь эли. Али бүхы хэлбэлзэлгэнүүдһээ, дутуу дундануудһаа, алдуу эндүүнүүдһээ зайсуулан сарахын тула шухала хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй. Энээнэй тула хоёрдохи ёмисхаал хэрэгтэй. Тиимэһээ партийна ёһоор ажалаа ябуулая. Съезд дээрэ хэгдэхэ бүхы юумэ мүнөө хэхэ шухала. Хэрбээ дуугаа үгэлгын үнгэргэгдэхэ юм һаань, бидэ нэгэ-нэгээрээ дуугаа үгэхэ ёһотойбди. Энэ талаар ондоо ямаршье асуудал байха ёһогүй. Партиин аша туһада бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй. Эндэ ямаршье һэжэглэлтэнүүд байха ёһогүй, байхашьегүй.

Тиигэжэ би энэ асуудалаар һанамжануудаа хэлэбэб. Кандидатурануудые дэбжүүлхэ гээшэ хоёрдохи хубинь мүн. Эндэ мэдэнэгүйб. Заседанинуудай нэгые тэрээндэ зорюулжа болоно. Эндэ кандидатурануудые дэбжүүлхэ хэрэгтэй. Магад, россинхидта тааражагүй байхадаашье болохо. Тиимэһээ нюуса бэшээр нэрлэхэ ёһотойбди.

Хэрбээ таанадай өөһэдһөө хэлэхые хүсөө һаатнай, минии һанахада, дурадхалнууд оруулагдажа эхилээ. Тэрэниие үнэхөөрөөшье заседанинуудай нэгэн гэжэ нэрлэжэ болоно. Би энээниие буруушаанагүйб.

Татаарай партийна организациһаа нүхэд Григорьевһоо, Газизовһаа асуудалнууд ороһон байна. «Партиин нэрэ хүндын буураһан тухай бодол буруу. Партиин бэшэ, харин бүхы шатын партийна комитедүүдэй, тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэдэй нэрэ хүндэ буураһан байха юм. Иимэ байдалһаа гараха харгы замууд ямар гээшэб? Магад, партийна комитедүүдэй хүтэлбэриие хурдан түргэнөөр шэнэдхэһэнэй, тэрэ тоодо ЦК болон Политбюрое гүйсэд шэнэлһэнэй ашаар иимэ юумэн тохёолдожошье болоо. Энэ темээр үшөө тэмдэглэлнүүд ороһон байна. Энэ хадаа үндэһэн шухала удха шанартай асуудал болоно гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Эсэсэй эсэстэ бүхы юумэн үнэхөөрөөшье мэргэжэлтэдэй оюун ухаан бодолой хэмжээнһээ дулдыдана. Хэрбээ мүнөөнэй ёһоор бодомжолжо шадахагүй, ажабайдалай дабшалтые ойлгохогүй, хүнүүдые нэгэдүүлжэ шадахагүй, шэнжэлһэнэй үндэһөөр мүнөөнэй политика зохёодог, бодото ажал ябуулдаг хүнүүдэй тиишэ ерээд байгаа һаань, али бүхы байгуулалта, тэрэ тоодо хэды мүнөө үеын шэнжэ шанартай байгаашье һаа, ойлгохогүй. Иимэ оршон байдалда эгээл һайн байгуулалташье мүртэй юумэ үгэжэ шадахагүй байна. Эдэ бүгэдэ нэгэдүүлэгдэхэ ёһотой. Кадрнууд хадаа хододоо энээнэй гол зүйл болоно бшуу.

Хуушанай, захиралтын гуримайшье байхада, эрхим һайн предприятинууд байгаа, байһаншье зандаа, эрхим һайн колхозууд болон совхозууд байгаа, мүнөөшье бии, үнгэрхэдөө городуудшье байгаа. Юундэ иимэ юумэн манайда болоноб? Бэрхэ хүнүүд ерэдэг байгаа, тэрээнһээ бүхы юумэн эхитэй. Тэдэ бүхы хаалтануудые усадхадаг, бүхы юумэ дабан гарадаг байгаа. Энэмнай ехэнхидээ гол шухала болоно гээшэ.

Норильскда металлургическа комбинадта ябахадам, намайе металлургнууд хүреэлээд, иигэжэ хэлээ бэлэй: «Михаил Сергеевич, штабуудта сохилто хэхэ захиралта үгыт». Та хаанаб даа иигэжэ хэлэһэн байнат — дороһоо шангаханаар хүрыт, дороһоо баалта хыт — гэһэн һануулгатай бэшэг эндэ байна, тиимэһээ энээн тухай дурданаб. Та юу хэхые хүсэнэбтэ, ямар юумэндэ уряалнабта? гэһэн асуудалда бидэндэ мүнөө харюусыт гэнэ ха юм. Манайда үнэн сэхэ хөөрэлдөөн боложо байна, тиимэһээ би иигэжэ харюусанаб: бидэ парти дотор кадрнуудые шэнэлхэ талаар гурим ёһотой, демократическа ябуулгануудые һэргээхэ ёһотойбди гэжэ, нүхэдүүд, би тоолоноб. Тэрэмнай эхилэнхэй. Гансал тэдэниие һэлгэһэнэй ашаар бүхы юумые гансата шиидхэжэ болохо гэжэ тоолодог хүн ехэ алдуу хэнэ гэжэ намда һанагдана. Юундэ? Хуушанай бодомжонуудһаа, хуушарһан дүршэлһөө, хандалгануудһаа болон бусадһаа нэн түрүүн хахасахын тула хубилган шэнэдхэлгын «тогоон» соо бидэ таанадтай эдеэшэхэ ёһотой болонобди.

Энэ демократическа һунгалтануудые бидэ дабажа гараха ёһотой байгаабди. Хэрбээ түрүүшын һунгалтын үедэ партиецууд окопууд соо һуугаа һаа, харин һүүлшын һунгалтануудай үедэ тэдэ эрид шанга тэмсэлдэ орожо, митингнүүдтэшье, бусад уулзалгануудташье ябадаг болоо. Тэдэнэй хэлэхэ юумэн байгаа ха юм. Ушар иимэһээ бидэ ондоо боложо байнабди. Юрэл хүнүүдые һэлгэлгэ бүхы юумэнһээ абаржа шадахагүй. Манайда һэлгэлгын гурбадахи долгиной үнгэрһэн, харин ажал хэрэгээ хубилгаагүй райкомууд, обкомууд зарим газарта бии гээшэ. Мүн ондоошье ушарнууд бии. Хубилган шэнэдхэлгын эгээл эхиндэ иимэ шэнэ хүн, мүнөөнэй хүн ерээд, шэнэ үзэл бодолнуудые баримталаад, ашаг үрэтэйгөөр хүдэлжэ байнхай. Иимэ хүнүүд мүнөөшье амжалтатайгаар хүдэлнэ. Тэдэниие дэмжэнэ, коммунистнууд табинагүй. Тэдэниие Москва руу абаха гэхэдэ, телеграммануудые эльгээдэг байха юм.

Юундэ энээн тухай бодомжолнобиб? Тиихэдэ би металлургнуудта иимэ захиралта үгтэхэгүй гэжэ хэлээ һэм. Харин энэмнай удхаараа «штабуудта сохилто хэхэ» гэһэн троцкис уряа болоно ха юм. Хитадта соёлой хубисхалай үедэ иигэжэ сохилто хээд, һүүлдэнь 15 жэлэй туршада арай гэжэ гараа бэлэй. Ушар иимэһээ, үнгэрхэдөө, хэршье тэрэнэй хуушарһан заншалтай, хуушанай ехэ бодолтой байбашье, оюун бодолой хүсэ шадалда иигэжэ «юрэл» хандажа болохогүй бшуу. Хаанаһаашье хүниие абаа һаа, бултадаа адляар хубилган шэнэдхэлгын һургуули гараха, хүмүүжэхэ, шэнэ гурим, шэнэ түхэлнүүдые, шэнэ бодомжо шэнгээн абаха ёһотой гэжэ би таанадта хэлэхэ ёһотойб. Бидэ бултадаа тэрэ сагһаа гараһан зон ха юмбибди. Имагтал мүнөө, эдэ жэлнүүдтэ, эдэбхитэй ажабайдалда орожо байгаашад лэ ондоо байха болоно бшуу. Харин бидэ таанадтай бултадаа тэндэһээл гараһан гээшэбди. Тиимэһээ иимэ захиралта үгэхэ гээшэ тон бэлэншье һаа, тэрэмнай онсо ехэ аюултай байха болоно ха юм. Харин демократическа ябуулгануудай үндэһөөр кадрнуудые һэлгэхэ хэрэгтэй. Энээниие үргэдхэхэ ушартай. Тодорхой ушар бүхэндэ тэрэниие шиидхэхэ таанад ёһотойт.

Ажал хэрэг дабшажа эхилээ, хаа хаанагүй шэлэн һунгалгын үндэһөөр ехэнхидээ тэрэ хэгдэнэ. Бүхы һайн юумэ обёорхо, үргэдхэхэ хэрэгтэй, гэбэшье хангалтагүй муу үзэгдэлнүүлые харангүй байжа болохогүй. Энэл даа, партийна комитедүүд тухай асуудалда минии харюу. Секретариин кандидатурадашье адляар партийна комитедүүдэй бүридэлыешье партийна олониитэ тодорхойлхо ёһотой. Тиихэдээл бидэ ехэ алдуунуудые гаргахагүй байхабди. Гэбэшье хэзээдэшье алдуу гаргахагүйбди гэжэ гүйсэд дүүрэнээр, 100 процентээр хэлэжэ болохогүй. Хэншье тэрээниие гаргахагүй гэжэ болохогүй.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

Шэнэдхэлгын хэрэгые улам эршэдхэхэ

Б. Н. ЕЛЬЦИНЭЙ ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ

РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съезд политическэ үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй оршон байдалда үнгэрбэ. Имагтал тэрэ элдэб политическэ һанал бодол баримталагшадта түүхэтэ харюусалгын шатада гарахадань, туһалһан байгаа. Россин Федерациие хубилган шэнэдхэлгын хэрэгые улам эршэдхэхын тула түрүүшын ехэ алхам хэхэ арга олгобо. РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. Ельцинэй июниин 26-да Москвада үнгэргэһэн пресс-конференци дээрэ иимэ бодол хэлэгдээ.

Ажабайдал депутадуудые ондо ондоо эрхэ байдалда табиһан байна. Ондо ондоо хараа бодолнуудые, элдэб янзын һанамжануудые хараада абангүй байжа болохогүй. Имагтал иимэ зохёохы оршон байдалда гүнзэгы үндэһэ баримтатай, тэнсүүритэй шиидхэбэринүүд абтаха аргатай байна гэжэ тэрэ энэ хуралдаанай гол дүнгүүд тухай совет болон гадаадын журналистнуудта харюусахадаа тэмдэглээ.

Элдэб хараа бодолнуудые хэлсэжэ, эгээл зүйтэй шиидхэбэри абаха арга олгоһон зүбшэлэлгын комиссиин съезд дээрэ хүдэлһэн ушар РСФСР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын эгээл шухала илалтануудай нэгэниинь болобо гэжэ Б. Н. Ельцин тоолоно. Энэнь политическэ адли үзэл бодолтондо — гуша гаран бүлэг депутадуудта хараа бодолоо мэдэлсэхэ, ниитэ нэгэн хандасануудые, таарамжатай шиидхэбэринүүдые абаха арга олгоһон байна. РСФСР-эй Верховно Соведэй ямар нэгэн тушаалнуудта, республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын тушаалда хэдэн кандидатурануудые дэбжүүлхэ үедэ зүбшэлэлгын гол ёһо илангаяа ашаг үрэ ехэтэй байгаа. Тиигэжэ олохон ушарта арсалдаа хёмороонууд гаталагдан дабагдаа. Хэрбээ нэгэ нэгэнэйнгээ үгые шагнажа һураа гээшэ һаа, мухардалгата байдалһаа гаража болохо байһыень съезд харуулба.

Россин дулдыданги бэшэ байдалда, республикын газар дээрэ экономическа реформо хурдадхалгын хараа түсэбүүдтэ хабаатай асуудалнууд хэблэлэй түлөөлэгшэдые илангаяа ехээр һонирхуулһан байгаа. Түсхайлбал, хүн зоной һуудал байдалые улам муудхааха түйлда хүргэһэн сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикын хүшэр хүндэ эрилтэнүүдһээ уламжалан, республика дотор олониитын һанаагаа зобожо байһан ушарые бууруулхын тула РСФСР-эй правительствын ямар хэмжээнүүдые абажа байһаарнь журналистнууд һонирхобо. Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо оролгын хэрэг унжагайруулхаяа Россин Федерациин правительство һананагүй гэжэ Б. Н. Ельцин мэдүүлээ. Тэрэниие эхилхэ хэрэгтэй. Түрүүшын алхамуудай айхабтар орёо хүшэр байха байһаниинь эли гэжэ тэрэ хэлэбэ. Гэбэшье «500 үдэр» гэжэ нэрлэгдэһэн манай программа соо дүрбэн шата хараалагдаа һэн. Энээн соо хүн зоной һуудал байдалай хэмжээе доошолуулхагүй гэжэ хараалагдана. Сүлөөтэ дэлгүүртэ оролгын хангалтагүй хойшолонгуудые зайсуулхын тула яһала һайн нөөсэнүүд байгуулагдажа байна гэжэ РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ мэдээсээ. Мүнөө эдэ бүгэдые дурдабагүй. Эдэмнай дамжан оролгын үедэ хангалтагүйгөөр нүлөөлхэ ябадалые болюулһан олон тоото зүйлнүүд мүн.

Россин болон түбэй хоорондохи үүргэ, уялгануудые амяарлаха тухай РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын баталан абаһан тогтоол тушаа Б. Н. Ельцин хэлэхэдээ, Россин Федерациин болон бусад союзна республикануудай хоорондохи адли тэгшэ эрхэтэй сэхэ харилсаануудай гуримые хууляар дансалха талаар ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ ёһотой гэжэ хэлэбэ. Эдэнэй зариманинь — Украинын, Белоруссиин, Молдавиин, Прибалтикын республиканууудай, Казахстанай түлөөлэгшэдтэй хөөрэлдөөнүүд үнгэргэгдөө. Тохёолдоһон шэнэ эрхэ байдалда харилсаа эмхидхэлгэдэ хандасын асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдээ. Энэ зам республиканууудай хоорондохи холбоое гуримшуулха, баяжуулха, мүн дамжуулгын уялгануудые дүүргэдэг али бүхы эмхинүүдһээ түбые сүлөөлхэ арга олгохо байна гэжэ тэмдэглэгдэһэн байгаа гээд Б. Н. Ельцин хэлэбэ.

РСФСР-эй бүхы шатын Соведүүдэй хүдэлмэридэ хабаатай асуудалнуудта харюусахадаа, тэдэ мүнөө тон хангалтагүйгөөр хүдэлнэ, эдэ бүгэдые һуури байрадань табиха хэрэгтэй гэжэ тэрэ баталба. Ондоогоор хэлэбэл, районно Соведүүд захиргаанай ямар уялгануудые областной Соведүүдтэ, харин тэдэнь захиргаанай ямар уялгануудые федерациин Верховно Соведтэ дамжуулха ёһотойб гэжэ бодомжолхо ёһотойбди. Гадна ямар юумэн Союзда дамжуулагдаха ёһотойб гэһэн асуудалые шиидхэхэ шухала. Россин гүйсэдхэхэ засагай ажал ябуулга тухай ехэ юумэн бодомжологдохо ёһотой. Правительствые хубилган шэнэдхэлгын эхин шатада министерствэнүүд болон албан зургаануудай тоогой хахад хубинь хороогдоно.

РСФСР-эй Компартиие эмхидхэн байгуулгын съезддэ ямараар ханданабта гэжэ РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэһээ асууба. Коммунистнуудай энэ хуралдаан зарим тэды яаралтайгаар үнгэргэгдөө, тэрэнэй һанамжын ёһоор, КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудые Россин съезддэ хабаадахые, тэрэнэй хүтэлбэрилхы органуудые һунгахые хэншье түлөөлөөгүй. Эмхидхэлэй комитедэй һунгагдаһанай һүүлээр эмхидхэн байгуулгын съезддэ бэлдэхэ Россин партийна конференци үнгэргэгдэхэ ёһотой байгаа гэжэ тоолоноб гээд Б. Н. Ельцин хэлэбэ. Энэнь партийна эхин организацинуудта РСФСР-эй Компартиин программые, тэрэнэй зорилгонуудые, ямар бэ даа байгуулалтын хубилалтануудые зүбшэн хэлсэхэ арга олгохо бшуу.

М. С. Горбачев Б. Н. Ельцин хоёрой хоорондохи харилсаанууд тухай журналистнууд үсэд нэтэрүүгээр асууба. Хоюулаа урда урдаһаа алхам хээбди, энэ ушар харилсааемнай бэхижүүлхэ ёһотой гэжэ РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ тэмдэглээ. КПСС-эй XXVIII съезд хойшолуулагдаха юм ха гэһэн элдэб үгэнүүд зүб гү?— гэһэн асуудалда тэрэ харюусаба. Иимэ хөөрэлдөөнүүд гарана, энэнь зүб. Теэд съезд хойшолуулагдаха юм ха гэһэн асуудал үшөө шиидхэгдээгүй байһаар гэжэ Б. Н. Ельцин тэмдэглээ.

Республиканууудай олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хүдэлмэриие шэнэ үндэһэ һуури дээрэ эмхидхэхэ асуудал тухай Б. Н. Ельцин тогтожо хэлээ. Эдэ бүгэдэдэ гансал түбэй газетэнүүдые бэшэ, үшөө районно, областной газетэнүүдые хабаадуулха ёһотой.

Б. Н. Ельцин журналистнуудай бусад асуудалнуудта мүн лэ харюусаба.

(ТАСС).

ВЛКСМ-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ

МОСКВА. (ТАСС). ВЛКСМ-эй ЦК-гай пленум июниин 26-да ороной ниислэл хотодо нээгдэбэ. КПСС-эй XXVIII съездын делегадуудта хандаһан резолюциие баталан абаха гээшэ тэрэнэй зүблэхэ зүйлэй гол асуудал болоно. Парти, бүхы общество тушаа залуушуулай холбооной политическэ ба социальна хараа бодолые энэ документ элирхэйлэн харуулха юм.

Айхабтар орёо хурса үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй, хёмороо зүришэлдөөнүүдэй үе саг үнгэрөө, ниитэ хүн түрэлтэнэй үнэтэй шухаг баялигуудай үндэһөөр түрүү үзэлтэй бүхы хүдэлөөнүүдые нэгэдүүлхын тула харилсаа холбоогоо бэхижүүлхэ хэрэгтэй гэжэ ВЛКСМ-эй ЦК-гай гэшүүд тоолоно.

ВЛКСМ-эй ЦК-гай аппарадые, ЦК-гай комиссинуудай бүридэлые шэнэдхэлгын асуудалнууд мүн лэ пленум дээрэ зүбшэн хэлсэгдэбэ. Залуушуулай аралжаа наймаанай банкын ажал ябуулга тухай дурадхалые пленум һайшаагаад, Афганистанда алуулһан сэрэгшэд - интернационалистнуудай үхибүүдтэ туһаламжа үзүүлхэ жасада 10 миллион түхэригэй туһаламжа үзүүлхэ гээд шиидэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай секретарь О. Д. Бакланов пленум дээрэ үгэ хэлэбэ.

БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДҺЭЭ БА МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДҺЭЭ

СССР-эй Буддын шажанай түбэй управлениин Түрүүлэгшэ Хамба-лама Жимба-Жамса Эрдынеевэй наһа бараһан ушараар Буряадай АССР-эй Верховно Совет ба Министрнүүдэй Совет СССР-эй Буддын шажанай түбэй захиргаанда, Буддын шажанай санаартанда ба мүргэлшэдтэ гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Үнэн зүбэй, энэрхы сэдьхэлэй ба амгалан тайбан байдалай үг зорилгонуудые батадхалгада шэглүүлэгдэһэн Хамба-лама Ж.-Ж. Эрдынеевэй энэрхы һайхан ажал ябуулга гансашье манай ороной бэшэ, мүн дэлхэйн олохон оронуудай үргэн олониитын үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн байха юм.

Обществые арюун зүб ябадалай талаар шэнэдхэлгэдэ, буряад арадай сюун ухаанай соёл хүгжөөхын түлөө харюусалга дээшэлүүлхэ хэрэгтэ, амгалан энэрхы ажабайдал тогтоохо ажал ябуулгада Хамба-ламын оруулһан хубитые Верховно Совет ба Министрнүүдэй Совет үндэрөөр сэгнэнэ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. БУЛДАЕВ.
Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. САГАНОВ.

ШЭНЭДХЭГДЭҺЭН ПАРТИИН ЭРШЭ ХҮСЭ — ОБЩЕСТВЫЕ ШЭНЭДХЭЛГЫН ХЭРЭГТЭ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

«Генсекэй ажал ябуулгада сэгнэлтэ үгэхэ, РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай байха газар хубилгаха тухай асуудал дуугаа үгэлгэдэ табиха» гэһэн иимэ тэмдэглэл намда эльгээгээ. Свердловскдо байлгаха гэжэ дурадхагдана, мүн тэрэшэлэн РСФСР-эй Верховно Совет болон Министрнүүдэй Соведые баһал Свердловскдо байлгадаг болохо тухай дурадхалтайгаар РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездэ хандаха гэжэ хэлэгдэнэ. Энээниие Башкириһаа нүхэр Корольков бэшээ. **(Зал соо шэмээтэй болоно).**

Генсек тухай хэлэхэ болоо һаа, энэ темэ таанадта шухала байгаа, булта хэлээ гэжэ һананаб. Би энээндэ ажал хэрэгэй ябуудал дунда харюусанаб. Зөөхэ тухай хэлэхэ болоо һаа, шэнээр байгуулагдаһан совет зургаануудшье, Россин Коммунис партишье бодожо үзэг лэ. Гэбэшье россинхид ниислэл хотоёо һэлгэхэ ёһотой гэжэ би һананагүйб. Энээниие сэхэ хэлэхэ байнаб.

Шухала асуудал. Хуряангыгааршье һаа, харюусаха хэрэгтэй гэжэ тоолоноб. «Танай хэлэһэн элидхэл соо мүнөөнэй байдал ба Россин хүн зоной ажаһуудалай хэмжээн тухай юуншье хэлэгдээгүй байна. Энэмнай юун болоноб, зорюута хэлээгүй гү, али хэн нэгэн энэл элидхэлые иимэ болгоо гү? Үгы һаа, энэмнай нютагуудтахи оршон байдалые мэдээгүй ябадал гү. Тиимэ бэшэ гэжэ би һананаб. Эмхидхэлэй комитет иимэ элидхэлые зүбшөөхэ аргагүй байгаа. Коммунистнуудай болон бүхы хүн зоной һанал бодолдо харюусама бүри хэрэгтэй шэглэл руу конференциин хүдэлмэриие эрьюулхын тула Говорухинай «Иимээр ажаһуужа болохогүй» гэһэн фильм конференциин делегадуудта харуулха дурадхал оруулнаб. Энэ асуудалда харюусахыетнай, минии хүсэл бэелүүлхыетнай гуйнаб. Егорьевскһоо нүхэр Лавров». Минии һанахада, Московско область хаб? Энэмнай зүб ажаглалта, гэбэшье баһал үнэн зүб бэшэ болоно.

Юундэ? Россин Компартиин съездын үзэмжын гол асуудал болохо ёһотой бүхы тодорхой юумэн тухай хэлэхэ болоо һаа, нүхэдүүд, энээндэ съездын хоёрдохи шата зорюулагдаха ёһотой гэжэ би һананаб. Нэгэдэхи секретариин хүтэлбэри доро, манай һунгаһан Центральна Комитет мүнөө гүн гүнзэгыгээр бэлдэхэ, элидхэл дээрэшье, республикын тодорхой эрхэ байдалда Россин Компартиин ажал ябуулгын программа дээрэшье нилээд хүдэлхэ ёһотой болоно. Тиихэдээ элдэб нютагуудта бии болоһон шухала асуудалнуудые хараадаа абаха хэрэгтэй. Энэмнай тон үргэн ехэ үгэ буляалдаан болохо ёһотой гэжэ би тухайлнаб. Нэгэ элидхэлээр энэ темые дууһахагүйш. Секцинүүд тухай эндэ дурсаһан хүн зүб гэжэ намда һанагдана. Съездын хоёрдохи шатада тэдэниие эмхидхэхэ хэрэгтэй. Хүнүүдэй һанаһанаа бултыень хэлэхын тула энэмнай хэрэгтэй. Бүхы юумэ ёһотоор сэгнэхэ ушартай болоно.

Энэ шатада тус асуудалнуудаар ёһотой һайн хөөрэлдөө бидэ хэхэ болонобди. Энээндэ бидэ бултадаа хабаадаха ха юмбибди. Тэндэл энэ дутагдалаа хүсэлдүүлхэ хабди. Юундэб гэхэдэ, түрүүшын шатада парти байха гү, али үгы гү гэжэ үгэ буляалдаа үүсхэхэ ёһотой бидэ байгаабди, тэрэнэй органуудые бүридүүлхэ, съезд дээрэ зүбшэгдэхэ документнүүдтэ өөһэдынгөө хандалга элирхэйлхэ ябадалтай энэмнай холбоотой байгаа ха юм. Үнэн дээрээ, манай зарим нютагуудтахи муу байдалай эхин шалтагаанууд тухай, илангаяа социально-соёлой хүгжэлтын талаар, юу хээ хэлэхэ гэжэ оролдоо һэм. Эдэ хараануудай талаар Россин бүхы нютагууд бултадаа олон республиканууд һаа бодото дээрээ доошо байдалтай, СССР-эй дунда зэргын хэмжээнһээ доогуур байха юм.

Асуудал: «Михаил Сергеевич, КПСС-тэй юун болохоб, республиканууд партинууд д а й Союз, нэгэдүүлэн тэаралдуулха түб гү, али КПСС огтолон үгы болохо гү? Нүхэр Шагаров, Саратов».

Манай орондо Коммунис парти байха гэжэ этигэнэб. Энэ парти удаан наһатай байха гэжэ би уридшалан харанаб. Юуб гэхэдэ, тэрэмнай социалис үзэл суртал элирхэйлэгшэ, хүдэлмэришэн ангиин, ажалша арадай аша туһануудтай холбоотой байна ха юм. «Парти, хүдэлмэришэн анги болон хүдэлмэришэдэй хүдэлөөн» гэһэн темэ мүнөөдэр эндэ табигдаһан байна. Тодорхойлбол, нүхэр Мельников тэрэниие табяа. Юундэ тэрэ түрүүшын ээлжээндэ тэрэниие табяаб гэжэ би ойлгоноб. Бидэ бүгэдэндэ орходоо, тэрэндэ энэ бүри шангаар ойлгогдоһон байжа болоо. Гэбэшье хүдэлмэришэд болон таряашадтай манай Николай Иванович Рыжковтой саг зуурын уулзалга, богонихон хөөрэлдөөнүүдшье энэ асуудалые манай XXVIII съезд дээрэ бүри үргэнөөр табиха хэрэгтэй гэжэ намайе үшөө дахин этигүүлээ юм. Имагтал эндэ манай партиин хуби заяан шиидхэгдэнэ ха юм. Тэрэнэй социальна бааза — хүдэлмэришэн анги. Таряашад, түрүү интеллигенци мүн. Ушар иимэһээ социалис үзэл сурталай ута наһанда би этигэнэб, коммунис ерээдүйе би хаянагүйб. Харин энээнһээл Коммунис партиин ерээдүй үндэһэтэй байна бшуу. Гэбэшье партимнай заатагүй шэнэ парти, орон дотор, мүн оронноие тойрон боложо байһан бүхы юумэ шэнгээн абадаг парти байха ёһотой. Парти хадаа хүнүүдэй шухала хэрэгтэй болоһон эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые, һанал бодолые мүнөө бодото дээрээ элирхэйлжэ шадаха, хубилган шэнэдхэлгын үзэл сурталые саашадаа зохёон табигша, нэгэдүүлхы, нягтаруулхы хүсэн болоно шадаха парти байха ёһотой. Хэрбээ тэрэ хубилаагүй һаа, харин энэ зандаа, мүнөө болотороо ажалладаг, ажаһуудаг байһан зандаа үлөө һаа, тэрэ энэ үүргэеэ дүүргэжэ шадахагүй. Ушар иимэһээ съездые наашань болгохо гэшэ бидэндэ тон шухала байгаа ха юм. Эдэ асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, хаража үзэлгэдэ гарахын, партиие шэнэлэлгэдэ хүсэтэ түлхисэ үгэхын тула наашалуулха хэрэгтэй байба. Тэрэмнай хубилха, манай хүнүүдэй, нэн түрүүн хүдэлмэришэн ангиин хүдэлөөе толгойлхо ёһотой, үгы һаа, тэрэ түүхын хажуу тээ үлэхэ байна бшуу.

Би — нэгэн ниитэ КПСС-эй түлөөб, би федерализациие буруушаанаб.

Энэмнай тон өхэ асуудал гэжэ һананаб, тиимэһээ элидхэл дотор бүри ехээр тэрэ дэлбэлэгдэһэн байха ушартай.

«Хубилган шэнэдхэлгэ ба Союзай бүридэл соо республикануудай байлга хэрэгтэй гэжэ этигүүлхэ оролдолго хадаа баримтануудайнь һула байһан ба тэрэ асуудалнуудые гүнзэгыгөөр шэнжэлээгүй байһан тухай гэршэлнэ» гээд XXVIII съезд дээрэ хэлэгдэхэ байха гэжэ этигэнэб.

Зүб ажаглалта. Нээрээшье, нүхэдүүд, илангаяа мүнөө, хубилган шэнэдхэлгын хэмжээн соо гүнзэгы хубилалтануудай шатада манай ороод байхада, бидэндэ иимэл хүдэлмэри дуталдана. Иигэжэ миин лэ, нилээд хүнгэн бэшэ байдалда байһан обществодо гурим шуулагдадаг дэлгүүртэ орохо тухай асуудал бэлэдхэлгүйгөөр, юрэл «сасажархиха» гээшэ яажа политикын тон томо асуудалнуудаар сохилто хэхэб гэһэн жэшээ боложо үгэнэ гээшэ. Энэ асуудалые XXVIII съезд дээрэ элидхэл соо тон үргэнөөр харуулха ёһотой.

«Общество доторхи демократизациин ябуулгануудһаа партиин, харин тиимэһээ түрүүшын ээлжээндэ хүтэлбэриин гээгдэжэ ябаһан тухай бодол Платформын проект болон элидхэл дотор эли тодоор соностоо бэлэй. Гэбэшье юундэ энэ болооб гэжэ элирүүлэгдээгүй. Политбюрогой гэшүүдэй ажал ябуулгада сэгнэлтэ үгтөөгүй...» Бидэ энэ сэгнэлтэ, тэрэ тоодо эндэ съезд дээрэ, сэгнэлтэ үгэжэ эхилээбди, шэнжэлгэ хэжэ эхилээбди гэжэ би һананаб. Минии бодомжоор, эдэ бүхы асуудалнуудые бултыень XXVIII съездын гол анхаралда бидэ табиха ёһотойбди. Өөрынгөө ээлжээндэ, эдэ бүгэдые сэгнэхэ һэдэлгэ элидхэл дотор хэгдэхэ байха гэжэ һананаб.

«Юундэ хубилган шэнэдхэлгын аяар табадахи жэлдэ аппарадые үндэһэ баримтагүйгөөр үлүүсэ хангалга тухай асуудал шиидхэгдэнэб? Парти абари зангай талаар түргэн арюудхагдаха гэжэ арад зон хүлеэгээ ха юм». Зүб ажаглалта. Үгы хэгдэхэ юумые үгы хэхэ хэрэгтэй. Теэд партиецүүдэй олонхидо энэмнай ямаршье хабаагүй гэжэ өөрынгөө ээлжээндэ хэлэхэ хэрэгтэй. **(Альга ташалга).**

Үшөө нэгэ юумэн гэхэдэ хууляар үгтэһэн зүйлнүүдые гансал илгаруулха хэрэгтэй. Зарим тэды үлүү хандалга, хүнгэлэлтэнүүдые гүрэн тогтоодог юм, саашадаашье үшөө байха зэргэтэй ха. Мүнөө тэдээн тухай хуули гаргаха хүдэлмэри ябуулагдажа байна. Теэд эндэ өөрынгөө албанай тушаал хэрэглэн, хуули буса ябадал гаргадаг, хууляар хараалагдаһан хангалгануудые нэгэ зариманай үбэршэлдэг тухай хэлэгдэнэ ха юм. Юрэдөө, хүнүүд бүхы юумэ хаража байдаг. Хэрбээ, жэшээнь, Политбюрогой гэшүүдэй дачануудтай гү, али бусад зарим хүнгэлэлтэнүүдтэй холбоотой асуудал шиидхэхэ тухай хэлэгдээ һаань, энэмнай тиимэшье хүшэр бэшэ зорилго ха юм даа. Тэрэ мүнөө үни шиидхэгдэнхэй. Гэбэшье бүхы орон доторнай элдэб янзын гоё һайхан буусануудай, бээ дааһан ноёд тайжанарай байрануудай, газарнуудай бии байһаниинь эли ха юм.

Нэрээшье бүхы орон дотор хажуудань хүрэшэгүй зононууд байгаа гээшэ. Ондоогоор хэлэбэл, «нютагай таарузохид байдал» эдэ шэглэлнүүд дээр үшөөл бии гээшэ. Бии байһан зандаа, теэд иимэ ушарта партиецүүд хаана гээшэб гэжэ би асуунаб. Партийна хиналта хаанаб? Хаана тэдэ асуудал табяаб? Ушар иимэһээ хэрэгээ эсэстэнь хүргэел. Би иимэ хандалга баримталдаг байнаб. Хууляар хараалагдаһан юумэн лэ үлөөгдэхэ ёһотой.

«Росси тэрэнэй эрхэнүүдые хизаарлалгаһаа хэнээршье хамгаалагдадаггүй байгаа гэжэ элидхэл соо зүб хэлэгдээ. Экономикын буруу хүгжэлтын, социальна хэрэглэмжэнүүдтэ тэрэнэй һулаар шэглүүлэгдэһэн ушар мэдэрэгдэһэн байна. Теэд юундэ Та, хүтэлбэрилэгшэ, иимэ ябуулганууды хоридоггүй байгаа гээшэбта, хэлэжэ үгыт? Тодорхой гэмтэдые нэрлыт» гэжэ эндэ делегат Голицын хэлээд, шангадхаһан хоёр тэмдэг табиһан байна.

Таанадта үнэн сэхээр иигэжэ би хэлэхэ ёһотойб. Түбэй газарта болон республикадахи манай олон кадрнуудые хараха болоо һаа, эдэмнай нэрэтэй түрэтэй хүнүүд, демократическа ябуулгануудай ашаар нютагуудһаа абтажа, эндэ ерэһэн хүнүүд ехэнхидээ болохо байна. Нээрээшье һайнуудыень шэлэгдэдэг байгаа. Теэд иимэ уялгата системэ дотор хүн оромсоорол, энэ системын эрилтэ табиһан юумэ тэрэ хэжэ эхилдэг байна. Ушар иимэһээ юрэнхы дээрэнь асуудал иигэжэ табигдаха зэргэтэй: политическэ хүтэлбэриишье, экономико хүтэлбэрилгыншье модель бидэ һэлгэхэ ёһотойбди. Энээниел бидэ таанадтай эхилээд байна ха юмбибди. Хэрбээ энээниие хээгүй һаа, тус системэ ямаршье хүниие һууриднь табиха байна бшуу. Ямаршье хүниие. Дүй дүршэлэй үндэһөөр иимэ гэжэ би батадханаб. Ушар иимэһээ бидэнэй таанадтай хэжэ байһан юумые эсэстэнь хүргэхэ хэрэгтэй. Хэрбээ хубилгаашад, дайсадые бэдэрхэ болоо һаамнай, энэ бүтэхэгүй. Харин хуули эбдэһэн, тэрэниие алад гараһан хүн байгаа һаа, тэрэ хууляар харюусаг лэ. Бүхыдөө иимэл, хубилган шэнэдхэлгын замаар дабшаха хэрэгтэй, нүхэдүүд.

Партиин горкомуудай, райкомуудай нэгэдэхи секретарьнарай зүблөөн тухай найдуулга байһан юм гэжэ эндэ нүхэдүүд һануулна. Зүб, манай хүдэлмэриин нэгэ алдуу болоно. Заһаха хэрэгтэй, хөөрэлдөөн хэрэгтэй гээшэ.

Асуудал: «Олон партинуудай байха эрхэ байдалда танай һанамжаар хүтэлбэрилхы партиин уялганууд болон зорилгонууд, общество дотор тэрэнэй һуури ба үүргэ ямар байхаб?»

Энэ темые XXVIII съезд дээрэ дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгэхые оролдохобди.

«Үйлэдбэриин ажалша коллективүүдтэ партийна организацинуудые хорихо тухай шиидхэбэри абаха гэһэн РСФСР-эй арадай депутадуудай зарим хубиин һэдэлгэдэ та ямараар хандана гээшэбта?» Сахалинай делегаци, гурбан делегат.

Энэ асуудалаар би хэлээ бэлэйб. Өөрынгөө хүдэлмэриин гурим ба түхэл маягуудые хубилгажа, парти демократизациин, шэнэдхэлгын замда, уялгануудаа амяарлалгын замда гараа гэжэ тоолоноб. Гэбэшье тэрэ обществын ажабайдалай нэгэшье һалбариһаа гаража ошоногүй. Партиин манай хараа бодол, тэрэнэй ажал ябуулгые эмхидхэлгын үзэл бодол иимэл байна, би тэрэниие баримталһан зандаа үлэнэб. Би парламентска бэшэ, харин түрүү үүргэтэй партиин түлөөб. Энэмни минии гүн гүнзэгы этигэл. **(Альга ташалга).**

«Хооһон үгэтэн — хүдэлмэришэн ангиин эгээл муу дайсад» гэһэн Ленинэй үгэнүүдтэ Та ямараар хандана бта. Үгышье һаа, энэмнай гансал тэрэ сагта шухала байгаа гээшэ гү?»

Минии һанахада, эдэ үгэнүүд мүнөөшье шухала байһан зандаа. Тиимэһээ худал хуурмаг үгэ тараагшадтай, илангаяа популис түхэлтэйнүүдтэй, политическэ тэмсэл эрид шууд ябуулха хэрэгтэй. Мүн демократическашье тэмсэл. Тиигэжэ үнэн дээрээ тэдэ юу дурадханаб, хайшань уряалнаб гэжэ арад зондо харуулха хэрэгтэй.

«Ленинградта болоһон РКП-гэй үүсхэлэй съездэ болон КПСС-эй хүтэлбэрилхы үүргэ һэргээхэ тухай, экономикодо түсэблэлгын-захиргаанай гурим занданнь үлөөхэ тухай тэрэнэй программа мэдүүлгэнүүдтэ Та ямараар хандана гээшэбта?» Нүхэр Крюков.

КПСС-эй оршом дотор боложо байгаа бэдэрэлгэнүүдые, үнгэрхэдөө нилээд үбшэнтэй бэдэрэлгэнүүдые хараха даа һүүлэй һүүлдэ эдэ асуудалнуудые бидэнэй зүбшэхэ хэрэгтэй байһанай, партиие шэнэлхэ арга замуудые олохо хэрэгтэй байһанай түлхисэ энэмнай болоно гэжэ би ойлгоноб. Нэн түрүүн иимэ хараа бодолтойгоор хандаанаб. Минии һанахада, намайе съездын делегадаар һунгаһан Фрунзенска райондо үгэ хэлэхэдээ, би энэ темээр бодомжолһон байхаб. Тэрэл демократическа платформо дотор һайн, һонирхолтой олон юумэ бии байһан тухай хэлээ һэм. Гэбэшье таарахагүй юумэнүүдшье бии. Жэшээнь, парламентска түхэлэй парти гү, али доторой журамтай можонуудай байлга. Энээниие би эрид буруушааннаб. Залан сэхэ зүбшөөхэгүй байнаб.

Тиигэбэшье үшөө ондоо юумэ байха: энэ гү, али тэрэ платформын саана ямар үг зорилгонууд нюугдана гээшэб? Социально-политическэ, социально-экономическа ямар зорилгонууд? Тэдэ бидэниие хайшань уряалнаб? Энэмнайл ондоо асуудал болоно бшуу. Демократическа платформо соо таанад энээниие олохогүйт. Тэрэниие баримталгшадай ондоо газарнуудта үгэ хэлэхэдэнь лэ, бүхы юумэн эли болоно, бидэндэ таарахагүй юумэнүүд байха юм. Гэбэшье мүнөө съезд дээрэ нэмэлтэ элидхэлнүүдые хүүлэхэдээ, бидэ зүб юумэ хээбди гэжэ һананаб. Энэмнай манай партиин түүхэдэ, юрэдөө, үзэгдөөгүй юумэн гээшэ. КПСС дотор бии болоһон элдэб хүдэлөөнүүдые элирхэйлһэн нүхэдтэ, коммунистнуудта 15 минутын туршада үгэ хэлэхэ арга үгөөбди. Бидэ зүб юумэ хээбди.

Үүсхэлэй съезд тухай хэлэхэм. Тэрэ партиин хуби заяагаар һанаата болоһон байна. Энэмнайл нэгэ, хоёр дахин суглархын, һанаа зоболгоео элирхэйлхын тула коммунистнуудые түлхиһэн байха юм. Тэдэниие КПСС дотор дуулаха шагнахынь тула. Энээниие би амаршалнаб. Энэмнай — харюусалгатай хараа бодол мүн. Гэбэшье съездые тойруулан политическэ олон аралжаа наймаан үзэгдөө гэжэ би хэлэхэ ёһотойб. Тэрэ тоодо съездые эмхидхэгшэд өөһэдөө хубилган шэнэдхэлгын политикада добтолго хэһэн хөөрэлдөө дэлгэрүүлһэн байна ха юм. Би энээниие эрид буруушааннаб. Юундэб гэхэдэ, бидэнэй апрельдэ хэһэн шэлэлгые би залан сэхэ баримтална гээшэб. Хэрбээ соёл болбосоролтой жэгдэ ябаха гээ һаа, бидэ булта шэнэлэн хубилха ёһотойбди. Дэлгэрэнгыгээр тогтоһоной мүнөө хэрэггүй гэжэ һананаб, нүхэр Тюлькин үгэ хэлээ, һанамжаа элирхэйлээ бэлэй. Үлүү хэлэһэн юумэгүйгөөр тэрэ гаража шадаагүй, теэд, үнэниинь хэлэбэл, энэ трибуна дээрэ, энэ съезд дээрэ үлүү юумэ хэлээгүй хүн үсөөн байха. Энэмнай үе сагай заншал болоно ха юм. Юуб гэхэдэ, зарим коммунистнууд мүнөө популистнуудай онол арга халан абана, дээдын хүтэлбэрилэгшэдые хэр шангаар шүүмжэлнэш, тэрэнэй зэргээр ехэ нэрэ хүндэтэй болоноб гэжэ ойлгоно ха юм. Зоригтой, эрид шанга гэжэ шамайе хэлэхэ бшуу. Теэд эдэ бүгэдэмнай үнгэрэн ошохо арад зон ойлгохо байха. **(Альга ташалга).**

Асуудал: «Манай дотоодын хэрэгүүдтэ хамааралсаха эрхэ хэндэшье бидэ үгэхэгүйбди гэжэ Та элидхэл соогоо хэлээ бэлэйт. Баруунай оронуудай хүтэлбэрилэгшэд, тодорхойлбол Президент Буш, саг үргэлжэ Литва тухай хэлэнэ, тиихэдээ өөһэдынгөө хэжэ болоомоор ябуулгануудые тэдэнэй хараа бодолой СССР-эй хандалгатай холбодог байна гээшэ. Энээниие яажа ойлгохо ёһотойб?

Харюу: Энээниие анхаралгүйгөөр бидэ үлөөдэггүйбди, энээнтэй хамта дотоодын хэрэгүүдтэ хамааралсаха ябадалые бодото дээрээ зүбшөөхэгүйбди. Иигэжэ Президентдэшье хэлэгдэһэн байха.

Асуудал: «Хоёрдохинь, тэдэнэй ара талада Пакистан болон США-гай байһан моджахедүүд манай Дунда Азиин республиканудай хэрэгүүдтэ саг үргэлжэ хамааралсана. Энээндэ ямар харюу байхаб?»

Харюу: Энэ асуудалда мүнөө харюусаха аргагүйб. Хэн нэгэндэ бүхы юумэн эли байжа магад, харин намда асуудал эли бэшэ. Тиимэһээ тэрэниие мүнөөдэо өөртөө үлөөхэм.

Асуудал: «РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай ерээдүйн аппарадай бүридэлые богонихоноор харуулжа болохогүй гү? Энээнһээ уламжалан, КПСС-эй ЦК-гай аппарат үсөөн болгогдохо гү?»

Харюу: Саг соогоо табигдаһан асуудал. Парти бии болгоо хадаа тэрээндээ һанаагаа табиха хэрэгтэй. КПСС-эй ЦК-гай аппарадые болон Россин Компартиин ЦК-гай ерээдүйн аппарадые хангаха олзо оршонуудые ехэ болгохогүй, харин бага болгохые оролдожо, тус ЦК-е болон тэрэнэй аппарадые бүридүүлэн бии болгохо зэргэтэйбди. КПСС-эй ЦК эдэ асуудалнуудые шиидхэжэ байһан хадаа ехэ дүүгэй ёһоор хубаалдаха ёһотой. Хоёрдохи асуудал. Хаана байрлаха болоноб? КПСС-эй ЦК-гай байшан соо гээд тоолохо байнаб. Ондоогоор хэлэбэл, байшанайнгаа зарим хубиие Россин Компартиин ЦК-да дамжуулха болонобди. Бүхы юумые бии байһан үндэһэ һуури дээрэ байгуулха, юумэ шэнээр барихагүй, штадуудаа үргэдхэхэгүй гэхэ мэтын асуудалнуудые хараада абаха шухала. Минии һанахада, энээниие дэмжэхэ байхат. **(Альга ташалга).**

Асуудал: «Колхоз, совхозуудай ажал ябуулгада хамааралсан бү оролсогты гээд нэгэтэ бэшэ уряалдагта. Арендэдэ ороһон ажахынуудай, колхозуудай болон хүтэлбэрилэгшэдэйнь олон зоной дундаһаа шэлэгдэжэ һунгагдаһан коллективүүдэй ажал ябуулгада хамааралсан оролсолгые хориһон саг зуурын, угайдхадаа хоёр жэлэй болзортой Указ гаргахада яанаб? Новосибирскэ областьһоо ерэһэн Ильченко».

Харюу: Зай тиигэбэл бодоод үзэе. Хэрбээ Указай хэрэгтэй һаань, баталан абахаар бэлэмди. Зүгөөр, минии һанахада, дэлгүүртэ оролгын үедэ иимэ бултанай хамааралсан оролсолгын эрхэ байдал огто ушархагүй хараатай.

Асуудал: «РСФСР-эй Компартиие бии болгохо талаар Союзна республиканудай Компартинуудай нэгэдэхи секретарьнуудай һанамжа ямар бэ?».

Харюу: Энээниие амаршална, ойлгоно.

Асуудал: «Делегат Чумаков. 1985 оной апрель соо хубилган шэнэдхэлгын эхилһэн тухай соносхоходоо, ороной коммунистнуудтай юундэ зүбшөөгүйбта? Нэн түрүүн хубилган шэнэдхэлгын модель бии болохо, оньһонуудые, түрүүшын ээлжээнэй болон удаадахи зорилгонуудые тодорхойлхо хэрэгтэй байгаа. Ороноо, арадаа хэрэглэжэ, туршалга хэһэнэй хэрэггүй».

Харюу: Нүхэдүүд! Хубилган шэнэдхэлгые эхилһэн өөртөөшье, ЦК-дэшье, правительствадашье, ороной тэрэ үеын бүхы хүтэлбэридэ энэ гэмнэлгэ хабаатай гэжэ би тоолохогүй байнаб. Һанаад үзэгты, мүнөөдэр бидэнэрэй унтаад, үглөөдэр һэрихэдэмнай шэдитэй юумэн болошоод байба: нэгэ моделиинь нүгөөдэерөө һэлгэгдэшөө... Бидэнэр хайшаагаар урагшаа дабшаабибди, дүй дүршэлтэй болообибди гээд хараад үзыт. Иигэжэл политическэ һалбарида болон экономикодо, федерацида, партида өөртэньшье шиидхэхы алхамуудые хэхэ аргатай болообди! Эдэ бүгэдые бодото дээрэнь уридшалан хаража шадахагүй байгаабди. Партидашье, обществодошье иимэ юумэн байгаагүй. Гэбэшье хубилалтанууд хэрэгтэй гэһэн ойлгосо байгаа. Бүхы юумые үндэһөөрнь хубилгаха гэһэн ойлгосо байгаа. Тиигэжэ бодомжо, түсэб бии болоо: хүниие засарһаа, эд зөөриһөө, соёлһоо холодуулгые дабаһанай ашаар, социалис замай оршом соо социалис байгуулалтын нөөсэ арга боломжонуудые үргэнөөр элирүүлхэ гэлсээбди. Энэ бодомжын оршом соо бэдэрэлгэнүүд эхилээ, Бүхы шэглэлнүүдтэ дүй дүршэл бии болоо жо эхилээ.

Эрдэм-техникын дэбжэлтые улам түргэдхэһэнэй ашаар ажалай шэнэ бүтээсэ, национальна олзо оршын ургалтын шэнэ хэмжээ түйлаха, сугларһан асуудалнуудые шиидхэхэ хүсэл түрүүшэгээр бидэнэртэ байгаа. Энэ хүсэлнай бэелээгүй. Машина бүтээлгын комплексые хүгжөөлгэдэ үгтэһэн капитальна һомололгонуудай 12-дохи табан жэл соо 1,7 дахин ехэ болоошье һаань, хэрэгнай урагшагүйдөө. Тиихэдэнь проектнүүд соогоо хуушан хандасануудые хэрэглэжэ эхилээбди. Энээнэй ушархагүйнь, мүнгэеэ хуушан юумэндэ гаргашалхагүйн тулада, бээ дааһан экспертнэ бүлэгүүдые бии болгообди. Тэдэнэрнай проектнүүдтэмнай сэгнэлтэнүүдые үгэдэг болоо һэн. Теэд баһал урагшагүйдөөбди. Шанар. Манай монопольно байгуулалта соо эрхим шанартай продукци хайшан гэжэ гаргаха байгаабибди? Тиигэжэ гүрэнэй хиналтын, гүрэнэй тушаан абалгын албан бии болгообди. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, саг үргэлжэ туршалга хэжэ байгаабди. Тиигэжэ экономическа харилсаануудые хубилгаагүй һаа, юумэн урагшагүй байха гэжэ ойлгоо һэмди.

Таанад сүүдлэхэт, зүгөөр яаралтай сүүд хэрэггүй. Мүнөө хандаһан темэдээ нэгэ бага уйтан болгоод бусаба гээшэбди.

Удаань бидэнэр ажахын тоосоон, өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэри тухай хэлсээбди, предприятинуудай тухай хуули баталан абаабди. Юуб гэхэдэ, бүхы юумэн политическэ байгууламжада, захиран-зонхилолгын байгууламжада тулаад, гол зорилгомнай бэелүүлэгдэдэггүй байгаа. Тиимэһээ XIX конференциин үзэмжэдэ политическэ реформо бэелүүлхэ тухай дурадхал оруулаабди. Энэ хадаа айхабтар шухала, гүнзэгы удха шанартай үйлэ хэрэг юм. Гансал Иисус Христос табан бухаанха хилээмээр хори мянган хүниие эдээлүүлжэ шадаа. Юумэнэй иимэ юрөөр шиидхэгдэһэн ондоо ушарнууд тухай дуулаагүйб. Эдэ бүгэдэ хүндэ хүшэр бэдэрэлгэнүүд болоно. Һүүлэй һүүлдэ шэнэдхэлгын үргэн харгыда гаргаха үндэһэн шухала хубилалтануудай зам дээрэ бидэнэр гараад байнабди. Энээндэ бата найдамтайгаар этигэнэб. Хэрбээ бидэнэрэй бэе бэеэ ойлгожо, эрид шуудаар ажал ябуулгаяа эрхилээ һаамнай, хэрэгнай урагшатай байха.

Асуудал: «Орон соохи экономическа байдалые гуримшуулхын тулада үйлэдбэри дээрэхи журам бэхижүүлхэ талаар яаралтай хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй гээд тоолонобди. Энэ талаар танай эрид шууд алхам айхабтар шухала — журам тухай Президентын Указ. Танай эрид шууд, эрэлхэг зоригтой байһандатнай этигэнэбди».

Харюу: Нюуса һаналыетнай ойлгохоор байна. **(Зал соо шууяатай болоно).**

Дайнай урда тээ, 1940 ондо манда хүсэндөө байһан Указуудай түлөө дуугаа үгэнэ гээшэ гүт? Эмхи гурим өөһэдөө тогтооходотнай хэн һаалта хэнэб? Хуулинууд бии, ажал тухай кодекс бии, ажалша коллективүүдэй Совет бии — үшөө юун хэрэгтэйб?

Би таанадта иигэжэ хэлэхэ байнаб: гуримшуулагдаһан дэлгүүртэ оролгоор дамжуулагдан, экономическа шэнэ оршон байдал бии болгоходомнай, хүн бүхэн өөрөө олзо оложо, тэрэнэйнгээ зэргээр ажаһууха, дэлгүүрэй түлөө, эрхим шанарай түлөө мүрысэхэ баатай болохо бодото байдал бии болгоходомнай, би сэхыень хэлэхэ байнаб, нэгэшье ажалша коллектив хүдэлхэ дурагүй хүниие барижа байхагүй. Нэгэшье коллектив тэсэхэгүй. Тиимэһээ мүнөө шэлээд байһан замаараа урагшаа дабшаха хэрэгтэй. Энэмнай эгээл зүб, эгээл ашаг үрэ ехэтэй зам болоно. Мүнөөдэр манай Хуулинуудай ёһоор бэелүүлэгдэхэ ёһотой хүмүүжүүлгын, захиргаанай хэмжээнүүдые эдэ бүгэдэ эсэслэн зайсуулнагүй.

Асуудал: «Правительстводо, Коммунис партиин хүтэлбэридэ хандажа, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй түлөөлэгшэдэй хэлэһэн үгэнүүд соо оронойнгоо обороные һула болгоот гэһэн гэмнэлгэ бии. Делегадуудта энэ талаар харюу үгыт».

Харюу: Минии һанахада, хоёр ондоо асуудал худхажа болохогүй. Манай тон шухала институт болохо Совет Армиие хубилган шэнэдхэлгын дайраһаниинь бодото ажабайдалһаа үндэһэтэй. Буу зэбсэг хураалгын политикые бэелүүлгын оршом соо Армиин реформо хэхэ гэжэ эрмэлзэһэмнай обществын мүнөө гараад байһан шатын, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй эрхэ байдалай эрилтэнүүдһээ уламжална. Орон соомнай болон тэрэниие тойроод боложо байһан ехэ хубилалтануудһаа уламжалан, Арми дотор үргэлжэһэн үйлэ хэрэгүүд тиимэшье юрын бэшэ гэжэ һананаб.

Гэбэшье эдэ бүгэдэһөө уламжалан, Армида, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ анхаралаа һуларуулжа болохогүй. Хэрбээ ороной ажабайдалда Армиин дүүргэхэ үүргые ойлгодоггүй, оронойнгоо аюулгүй, амгалан тайбан, эб найрамдалта ажалые хангадаггүй правительствые арад зон нэгэ жэлэй турша соошье тэсэхэгүй гэжэ хэлэдэгээ үшөө дахин олон зоной дунда дабтаха байнаб. Энэ асуудал нэгэтэ иигээд табигдаа, саашадааашье иимэ байха.

Мүнөө оронии толгойлжо байһан хүтэлбэри энээниие ойлгоно, тиимэһээ энээнһээ уламжалан, ажал ябуулгаяа эрхилхэ.

Зэбсэг хуряалга болон сэрэгүүдые үсөөрүүлгэ бүхыдөө армиие, зониие үбшэнтэйгөөр дайрана. Тиимэһээ энэ хэрэгые тон үндэр харюусалгатайгаар бэелүүлхэ хэрэгтэй. Эндэ правительственна программа байха зэргэтэй. Тэрээниие хоёр жэлэй болзортойгоор баталан абаа һэмди. Тиигэжэ энэ богони болзор соо бүхы юумэ һайнаар бодожо үзөөгүй байһанаа ойлгообди. Эрхэ байдал орёо болоо. Энээниие офицернүүд гансата мэдэрээд, олон асуудалнуудые бидэнэрэй урда тон хурсаар табина.

Тэдэнэр зүб гээд би тоолоноб. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, Президентын даабаряар Обороной министерство манай офицернүүдэй социальна байдалда болон тэдэниие хангалгада сугларһан асуудалнуудые шиидхэхэ талаар правительственна программа зохёожо, правительствын үзэмжэдэ табяад байна. Бүхы республиканудта, бүхы хотонуудта, бүхы нютагуудта, нүхэдүүд, энэ талаар ехэ анхарал оролдолго гаргагдаха ёһотой.

Зүбшөн хэлсэһэнэй һүүлээр, бидэнэр иимэ программа заабол баталан абаад, дүүргэлтыень хинажа байхабди. Энээнһээ байтагай өөрынгөө арга боломжонуудые болон сүлөөрһэн нөөсэнүүдые хэрэглэжэ, эдэ бүхы хэрэгүүдтэ Арми өөрөө хабаадаха ёһотой гээд хараалнабди.

Манай Обороно һула болоо гү, али үгы гү? Тэрэнэй хэмжээе хэрэгтэй соонь байлгаха гэһэн ёһо гуримһаа, манай доктринаһаа уламжалан, энэл доктринынгаа оршом соо бүхы юумэ хэнэ гээшэбди. Оборонодо хайша хэрэгээр хандажа, тэрэниие һула болгоо гэһэн тобшололнуудые гаргаха дуратай зоной һанамжатай оройдоошье эбсэхэгүй байнаб. Эдэ бүгэдэ бодото байдалтай тааралданагүй. Хэрбээ генералнуудай гү, али офицернүүдэй, ямар нэгэ ондоошье зоной шүүмжэлхы ажаглалтануудые хээ һаань, хэрбээ али нэгэ тээ дутуу дунданууды байгаа һаань, эдэ бүгэдые хаража үзэхэ хэрэгтэй. Мүнөөдэршье, хэрбээ хэн нэгэнэй ондоо һанамжатай байгаа һаань, тэдэ зон бодоод хэлэг лэ, — манай обороно найдамтай гээд баталха байнаб. Эдэ асуудалнуудаар ямаршьеб хоролжоо наймаа хэдэг, юумэ ойлгодоггүй, ямаршье авантюристнууд бэшэбди. Иимэ ябадалнууд хэзээдэшье тэдэрхагүй. Бүхы юумэндэ нэгэ тэгшээр хандаха хэрэгтэй.

«Нэгэ тэгшээр» гээд мүнөө хэлэхэдээ, тэдэнэртэ эды шэнээн зэбсэг бии, тиимэһээ бидэнэртэшье тэды шэнээн байха гэһэн удхатай бэшэ. Үгы, эндэ юумэн бүри орёо ааб даа. Бидэнэртэ танкнууд элбэг, харин тэдэнэртэ ондоо юуншьеб элбэг байна ха юм. Бидэнэртэ газар дээрэ табигдадаг хүндэ ракетэнүүд олон, харин тэдэнэртэ уһан доогуур тамардаг онгосонууд болон хүндэ бомбардировщигууд олон. Алишье хажуудамнай өөрын онсо хэлбэри байна гээшэ. Эндэ тааралдалые, стратегическэ тааралдалые бага болгохогүйбди гээд хэлэнэ гээшэбди. Эгээл энээн тухай би мүнөө хэлэнэб.

Буу зэбсэгээ шэнэлхэ, нарижуулан һайжаруулха талаар түсэбүүдээ Америкэ бэелүүлжэ байна гэлсэдэг. Бидэнэр баһал иимэ ажал ябуулга хэнэбди. Арми хадаа мүнөө сагай эрилтэнүүдтэ дүүрэнээр харюусаха ёһотой. Тэрэ хэрэг мэдэхэ, мэргэжэл һайнтай офицернүүдээр, мүнөө сагай эрхим буу зэбсэгээр хангагданхай байха зэргэтэй, Бүхы арминууд иимэ хэмжээнүүдые абана, бидэнэршье гээгдэнэгүйбди. Шэнжэлэлгэ хэхэдэ, холын хараатай зорилгонуудые бэелүүлхэдэ хэрэгтэй бүхы юумэ үгэжэ, тэнсүү байдалай хубилхагүйнь тулада бүхы юумэ хэнэбди. Энэ бэлэн гү? Бэлэн бэшэ. Хэрэгтэй зөөри олоходо бэлэн бэшэ. Гэбэшье энэ ондоо асуудал ааб даа. Харин манай хандасануудай эгээл иимэнүүд юм.

Үшөө нэгэ юумэн. Хүндэтэ нүхэдүүд, зарим, сагта национальна олзо оршынгоо 18 хүрэтэр процентынь Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые хангалгада гаргашалдаг байгаабди. Дэлхэй дээрэхи ондоо хүгжэлтэ түгэс гүрэнүүдтэ иимэ ехэ гаргашанууд хэгдэдэггүй байха юм. Манай мүнөө ябуулжа байһан политикые, шэнэ бодомжын политикые урда урдаһаа зүришэлдэн байхагүй талаар манай шэлэһэн хараа шэглэлые хаа хаанагүй дэмжэнэ гэжэ би сэхэ хэлэхэ байнаб. Тиихэдээ ямар нэгэ Президентын һайн муу байһаниинь гол һуури ээлнэгүй. Эндэ буу зэбсэг үрдилдэн гаргаха ябадалые Америкынхи мэтэ хүсэ ехэтэй экономико тэсэжэ шадахагүй байба ха юм. Америкэ гурбан триллион гаран дотоодын, 350 миллиард гадаадын үри шэритэй! Иимэл даа, бодото байдал. Урда урдаһаа зүришэлдэлгын зам ямаршье ерээдүйгүй зам, аты нүхэн руу абаашаһан зам. Манай шэнэ бодомжодо бүхы дэлхэйн арадуудай харюусаһаниинь һайн гээшэ. Тэрэ политикамнай өөрынгөө һайн һайхан дүнгүүдые асаржа эхилбэ бшуу. Эндэ бултадаа айхабтар харюусалгатай байха хэрэгтэй. Эдэ асуудалнуудаар бодомжоёо хэлэхын тулада хэрэг байдал тон һайнаар мэдэхэ шухала. Харин мүнөө ямаршье микрофоной саана зогсоод, гэмнэхыел мэдэдэг болонхойбди. **(Альга ташалга).**

Ниитын эрдэмүүдэй академидэ болон Марксизм-ленинизмын институтда хабаатайгаар зон ехэ шүүмжэлэл хэжэ, теоретическэ болоод политическэ асуудалнуудаа партиин шиидхэхэдэнь туһалха аргатай эрдэм-шэнжэлэлгын шэнэ томо түбүүдые бии болгохо дурадхал оруулна. Энээниие зүб дурадхал гэжэ тоолохо байнаб.

Асуудалнууд намда олон мүнөө һая үшөө шэнэ асуудалнууд оробо. Эдээн соо бии байһан эгээл шухала, залан шууд удха шанартай юумэнүүдыень XXVIII съезд дээрэ хэхэ элидхэл соогоо тусхайлан харуулжа үзэхэб.

Түгэсхэлдөө юун тухай хэлэхэ байна гээшэбиб? Тус съезд дээрэ томошье, шангашье хөөрэлдөөн болобо. Тиихэдээ хүн бүхэнэй зосоо үүлэгүй амгалан байдал орхёо гэхэгүй байнаб. Орон соомнай тогтоһон мүнөө сагай социально-политическэ эрхэ байдалай хэды шэнээн хүрса байһан тухай съездэ, оронооймнай хүтэлбэридэ делегадууд дуулган хүргэжэ шадаа гэжэ һананаб. Тиимэһээ Соведүүдтэй, бусад ниитэ-политическэ хүдэлөөнүүдтэй, ажалша коллективүүдтэй харилсажа, айхабтар ехэ хэмжээнэй, эдэбхитэй, хэрэг бүтээмжэтэй хүдэлмэри энэ ушарта ябуулха хэрэгтэй. Иигээд абаад харахада, тус съезд эрилтэ ехэтэй болон залан шууд байна.

Хоёрдохинь. Эндэ, энэ хуралдаан дээрэ һанамжануудай тад ондоо байһанда хайшаагаар хандаха хэрэгтэйб? Иимэ юумэнэй бии байһаниие тэмдэглэхэ зуураа, зарим асуудалнуудаар хараа бодолнуудай оройдоо таарахагүй байһаниие тэмдэглэхэ зуураа, эдэ асуудалнууд орон соо тогтоһон байдалые болон ерээдүйе сэгнэхэдэ айхабтар шухала, бидэнэр ямар гол тобшолол гаргаха байна гээшэбибди гэхэдэ, партияа хэдэн хуби болгожо хубааха бэшэ, харин нэгэдэхэ гэһэн уряада гол анхаралаа хандуулха ёһотойбди. Эндэ хэлэгдэһэн бүхы һанамжанууд соохи хэрэг бүтээхы шэглэлтэй юумэнүүдые манай бүхы хүсэ шадалые нэгэдүүлхын тулада хэрэглэхэ хэрэгтэй. Тиигэжэ партяар дамжуулан, хубилган шэнэдхэлгын гол шэг...

АЖАЛШАД ЗУБШЭНЭ, ДУРАДХАНА, ШҮҮМЖЭЛНЭ

Залуу электромеханик Светлана Цыренжапова Хяагтын хэлхеэ холбооной узелай автомат-телефонно станцида худэлдэг юм. Арбан жэлэй саана Улаан-Үдын хэлхеэ холбооной техникум дүүргээд, түрэл хотодоо ерээ һэн. Энэ сагай туршада захиргаанай зүгһөө нэгэнтэ бэшэ урмашуулагдаһан байха.

— Светланын хүдэлхэдэ, радиогой абяан хододоо тодо, һайн байдаг,— гэжэ районно радиогой эмхидхэгшэ К. М. Шаныгина хэлэнэ.

Е. СУРМАЧАЙ фото.

ХОЁР ЭХЭЕЭ ХҮНДЭЛДЭГ

Булат Бутунаев 60 наһа гүйсэбэ. Тэрэнэй нэрэ гансашье Донбассай бэшэ, харин бүхы Украинын зондо үнинэй түрэл дүтэ болонхой. Тэрэниие шоглойгоор «Украинец» гэжэ дэмы нэрлээгүй юм. Өөрөөшье «Украина хоёрдохи нютагни болоно» гэжэ хэлэдэг.

Гэбэшье түрэһэн нютагһаа үлүү юумэн байдаггүй ха юм. Нютагаа һэлгэжэ, худалдажа абаха бэшэш. Тиимэһээ Б. Бутунаев түрэл арадаа, эхэ нютагаа зүрхэн соогоо хододоо һайханаар дурсажа байдаг. Теэд мүнөөшье ажаһуудаг нютагайнгаа арадые тэрэ ехээр хүндэлдэг гээшэ:

Хүрин зүрхэмни ганса юм,
Хүсэтэйгөөр досоом сохилно.
Харин эхэнүүдни хоёр юм,
Хоюулаа намаяа энхэрнэ.
Буряад орондо Украинаһаа
Буужа ошохонь холошье һаа,
Хүбүүн мэтээр хоюуланиинь
Хүндэлжэ хэзээдэшье магтахаб.

Б. Бутунаевай зохёолнуудые шэнжэлэгшэд тэрэниие ехэ даамай бодолтой, дэмы үгэ алдахагүй хүн гэжэ баталдаг.

60 жэлэйнь ойдо «Донбасс» хэблэлдэ «Спасибо, отчая земля», «Река детства» гэһэн шүлэгэй хоёр суглуулбари гараа. Харин Улаан-Үдэдэ тэрэнэй эсэгэ тухай хөөрэһэн «Красный батор Алексей Бутунаев» гэһэн ном урдань гараһан байха. Тэрэ М. Шолоховтой уулзаха золтой байһан юм. Тиихэдээ өөрынгөө эсэгэ тухай элитэ зохёолшодо хөөрэхэдэнь: «Эсэгэ тухайгаа ганса өөрынгөө нютагайхидта бэшэ, харин ондоошье арадуудта хөөрэжэ үгэхэ уялгатайш»,— гэжэ заагаһан байгаа. М. Шолоховой захяае тэрэ дүүргээ һэн. Агууехэ хүнтэй нэгэ дахин уулзаашье һаа, энэ ушар хэзээдэшье тэрэндэ мартагдахагүй.

Б. Бутунаевай 60 жэлэйнь ойе гансашье Донбасста бэшэ, харин бүхы Украина соо тэмдэглээ. Тэрэнэй бүтээлнүүд тухай, мүн нүүрһэшэнээр хүдэлһэн тухай материалнууд газетэнүүдтэ толилогдоо. Наһанай, зохёохы ажалай иимэ ехэ зам гаталһан Б. Бутунаева нютагайнгаа зониие, Украинын уншагшадые өөрынгөө гоё һайхан зохёолнуудаар үшөө оло дахин баясуулха байха гэжэ тэрэнэй шүлэгүүдые һайнаар мэдэхэ хүнүүд тоолоно. Тэрэнэй хүдэлмэриин стол дээрэ мүнөөшье шэнэ шүлэг, зохёолнуудайнь мүрнүүд мүндэлһөөр.

Булат Бутунаевта зохёохы ажалдань амжалта хүсөөд, манай үе саг тухай удха түгэлдэр шэнэ бүтээлнүүдые бэшэг гэжэ үреэхэ байнабди.

П. ДУБИНКА,
хүдэлмэришэн бэшэгшэ.

НЮТАГААРХИНДАА БАЯР ХҮРГЭНЭБ

Манай хүбүүн түрэхэ, гарахадаа, эрэмдэг үбшэн түрэһэн юм (церебральный паралич). Энэ үбшэн юун дээрэһээ бии болоноб гэжэ манай медицинэ үшөөл тайлбарилдаггүй хэбэртэй. Жэл ерэхэ бүри эрдэмтэд олон боложол, элдэб үбшэнэй шалтагаан тайлбарилдаг боложол байгаа хадань, эмшэлэгдэжэ болохол аабза гэжэ найдадагби. Хүниие уруу дараха юумэн гээшэ үбшэн ха юм даа.

Элүүр энхэ бэетэй хүн энэ дэлхэйдэ эгээл жаргалтай гэжэ һанадагби. Юундэб гэхэдэ, жаргаха зоболхо хоёрынь өөрынь мэдэлдэ. Үбшэн үхибүүтэй эхэ, эсэгэ, аха, дүүнэртэ ямар зоболонтой гээшэб? Өөрынгөө элүүр орган үгөөд, үхибүүгээ элүүр болгодог һаань, зааханшье бодолгото болонгүй үгэхэ гэжэ һанадагби. Орохо, гарахадашни урдашни ябажа шадахагүй гуша хүрэһэн хүбүүншни һууха. Ехэл хүндэ байдаг. Тиигэбэшье һаа, хүн ори ганса үриеэшье дайнда алдаһан байдаг, Афганистандашье эрэмдэг болоһон, түрэхэ, гарахын үбшэн үхибүүдтэй эхэ, эсэгэнэр олон ха юм даа, энэ дэлхэйн жаргал зоболон хоёрые жэгдээр эдлэжэ, наһаяа дүүргэхэ ёһотой хүн хаб гэжэ өөр тухайгаа һанаад, бэеэ шангаар барихаһаа ондоо юумэн үгы ха.

Зоболон гээшые гансаараа гаталха болоо һаа, үшөө хүндэ байха һэн. Манай нютагай үхибүүдшье, үбгэд хүгшэдшье, залуушуул хүбүүндэмни ходо туһа хүргэжэ, хөөрэлдэжэ, сагыень үнгэргэлсэдэг заншалтай юм. Тэрэмни нэгэшье хүндэ гомдожо үзөөгүй, ходол хүхюун, шатар наадаһан гү, али элдэб һонин юумэ хөөрэлдэһэн гү ерэдэг. Тиимэ ерэхэдэнь, ехэ баярладагбди.

Энэ жэлэй март һарын һүүл багаар совхозоймнай директор Амос Климович Разуваев манайда ерэжэ, «һайн колясканууд, инвалидуудай бүлгэмдэ Бэшүүртэ ерээд байна. Хүбүүгээ өөрыень ябаашажа, хаража үзэгты, таараха байгаа һаань, коллективэйнгээ совет дээрэ хөөрэлдөөд, худалдан абажа, бэлэг барихамнай» гэжэ хэлэһэн юм. Тиигээд Бэшүүр ошожо, инвалидуудай бүлгэмдэ ороходомнай, суглаан дээрэ манай хүбүүндэ коляска үгэе гэжэ хэлсээ һэн. Коляскашье бидэндэ бэлэглэгдэжэ, хүбүүмнай мартын 22-һоо хойшо хотон соогуураа дуратай газартаа ябажа, шатар наадажа, сагаа үнгэргэдэг болонхой. Иигэжэ совхозойнгоо дирекциин, парторганизациин, профком, комсомолой комитедэй ба хүдэлмэришэдэйнгөө һайгаар районой инвалидуудай бүлгэмэй туһаламжаар хүбүүмнай хүндэ хэрэгтэй хүн юм байна, тэрэнииемнай тооно гэжэ һанадаг болонхойбди.

Иигэжэ зоболонгыемнай зүүгээр һуга татаһандал һайн болобо. Үбгэд хүгшэдтөө, инвалидуудтаа, олон үхибүүдтэй айлнуудта мүнөө жэлдэ манай совхоз мүнгөөр туһалжа, арад зоноо ехээр баярлуулаа һэн. Сагаан һарын мүнгэн бэлэгые манайшье хүбүүндэ үгөө.

Һайн һайхан сэдьхэлтэй нютагаархиндаа алтан дэлхэйн жаргал хүсөөд, ажалдань амжалта, ажабайдалдань жаргал үреэнэбди.

Дайда дэлхэйдэ дайн гээшэ һалажа, нэгэшье хүн дайнай гэм зэмээр хоронгүй, нэгэшье хүн дайнай зэмээр эрэмдэг болонгүй ябаг лэ. Үлэһэн ветерануудаа үбдэнгүй, үхибүүдээ харежа, жаргажа һуугыт, залуу нүхэдтөө захяагаа хэлэжэ ябыт гэжэ үреэнэб.

В. ГУНДУЕВА.

Бэшүүрэй районой Шэбэртэ нютаг.

ОЛОНИИТЫН ОРОЛДОЛГОҺОО

Сагаан морин жэлэй хабар Буряад ороной зондо тон ехэ удха шанартай байгаа гэжэ тобшолхоор. Бүри эртүүр Сагаалганайнгаа һайндэрые түрүүшынхиеэ хуулита ёһоор тэмдэглээ хамнайбди. Саашань тоолоо һаа, «Сагаан һарын дангина» гэһэн конкурс, Буряадай драмтеатрта «Сансарын хүрдэ» гэһэн гурбалжан зүжэг, Ц. Сампиловай музейдэ гайхамшагта зураашад Данзан Дондоковой, Цырен-Намжил Очировай ялас гэмэ выставкэ, «Гэсэрэй баатарнууд» гэһэн бүхэшүүл, шамбайшуулай, дуушад, хатаршадай хабаадалгатай спортын уран һайханай һайндэр гэхэ мэтэшэлэн болоно. Хүдөө нютагуудташье иимэ хэмжээ ябуулганууд болоо.

Эдэ бүгэдэ тухай манай уншагшад, хүдөө бэшэгшэд ходо бэшэжэ байгаа. Жэшээнь, «Сагаан һарын дангина» гэһэн конкурсын түгэсхэлэй үдэртэ манай газетэдэ Хэжэнгын Могсохон нютагта ажаһуудаг РСФСР-эй габьяата багша Н. Ц. Будажаповагай шүлэг толилогдоо һэн. Тэрээн соогоо Нина Цырендоржиевна өөрынгөө шабинарые — Саяна Санжижапова, Лариса Будажапова хоёрые иигэжэ үреэгээ бэлэй:

Хүүхэн, дүүхэй дангина,
Холын замда зориходоо,
Урда сагай заншалые
Алдангүйгөөр ябаарай,
Удхаар дүүрэн үреэлээ

Бэшэгүүдэй шэнжэлэл

Улад зондоо хэлээрэй.
Хонгёо һайхан аялгаар
Худан голоо магтаарай,
Буряад арадай хатараар
Бултанай дура татаарай.
Түүхэтэ домогоо түүрээхэдээ,
Түрэл нютагаа дурдаарай,
Тараг, айрагаа сүршэжэ,
Түрүү һуури эзэлээрэй.

Үнэхөөрөөшье, эдэ хоёр басагад харбгшадай магтаалда хүртэжэ, Ларисань «Сагаан һарын дангина» гэжэ нэрлэгдээ һэн. Иимэ үреэлшэ мэргэн, һанаамгай багшатай байхадаа, амжалта түйлаагүйдэнь аргагүй.

Мүн энэ һайндэр тухай һанамжаяа бэшэхэдээ: «Эдэ гушан долоон дангинар ямаршье яһатанһаа дутахагүй баян түүхэтэй, заншалтай, эрдэм бэлигтэй зон гээшэбди гэжэ үшөө дахин түгэс гэршэлээ»,—гэжэ Улаан-Үдэдэ ажаһуугша Д. Гармаева мэдүүлээ.

Улас түрыншье ажабайдалда энэ хабартаа манай республика соо горитой хубилалтанууд болоо. Шэнэ зарлалай нютагай, районно Соведүүд, республикын Верховно Совет һунгагдаа. Энээн тухай манай уншагшад өөрынгөө һанамжа бэшэжэл байгаа. Илангаяа КПСС-эй ЦК-гай Платформын, КПСС-эй Уставай проектнүүдые зүбшэн хэлсэлгэ эдэбхитэйгээр үнгэрнэ.

Шэнэ үедэ манайшье газетын үүргэ нүлөөн дээшэлхэ гэжэ найдая. Манай хабаадалгатайгаар Сагаалгамнай хуулитаар мэдэрэгдэбэ гээшэ. Һаяын сагта «Обоо, тахилганууд тухай үшөө дахин» гэһэн Ц. Дондогойн статья тухай хэдэн һанамжа ерээ. Тэдэнэй нэгэниинь—дайнай ба ажалай ветеран Т. Менжиковэй «Хуруй-хуруй...уухай дэгээн» гэһэн статья болоно. Тэрээн соогоо хуушанай сагые хараһан, үзэһэн зоной зүгһөө автор үндэһэн ёһо гуримаа һэргээн дээшэлүүлхэ гэһэн ябадалые халуунаар дэмжэһэн, обоо тахилгые хуулиин эрхэтэй болгохо гэжэ дурадхаа.

Тиигээдшье үргэн демократиин сагта нютаг нютагта дээрэһээ захиралта хүлеэнгүй, ажахынгаа зунай найрые нютагай обоо тахилгатай нэгэн доро үнгэргэдэг болоо. Жэшээнь, июниин 11-дэ Загарайн районой Асагад һууринай зон обоогоо тахяад, совхозойнгоо һайндэр үнгэргөө.

Энээн тухай, мүн бусадшье асуудалнуудаар уншагшаднай һанамжануудаа саашадаашье манда дамжуулжа байха гэжэ хүлеэнэбди.

Үндэһэн заншалнай мандаха болтогой!

Н. БАДМАРИНЧИНОВ,
бэшэгүүдэй, хүдэлмэришэн ба хүдөө бэшэгшэдэй таһагые даагша.

ХЭЗЭЭ БОЛЮУЛХАБ?

Бидэ Ключевская үйлсын 58-дахи гэртэ байдагбди. Манай дүрбэдэхи подъезддэ ехэ хүшэр байдал тохёолдоод байна. Юуб гэхэдэ, гэрэймнай подвал соо һүни, үдэргүй халуун уһан сорго соохоо адхаржа байдаг. Уурал, манан, ханануудынь хуу норошонхой.

10-дахи ЖЭУ-гай техниэгые, арадай депутат Александровые дуудажа харуулаа һэмди. Теэд мүнөөшье болотор хэмжээн абтанагүй. Адхаржа захалһаар 2 һара үлүүтэй саг үнгэрөө.

Мүн баһа гэрэймнай углуу шадар траншей малтаһан аад, жэл соо тэндэнь юуншье хэгдэнэгүй. Тэрэ нүхэн подъездымнай хажууда байһаараал байна.

РАХМАНЬКО, КРАСНОСЛОБОДЦЕВ, БАДМАЕВ... бүхыдөө 15 хүн.

УРДАЖА БАЙХАНЬ БОЛТОГОЙ!

...амар танай газетын ...анайн һургуу... ойдо зорюулаг... ...рхолтой хуудаһан. Тэрээнһээ ...үнгэрһэн сагай ...ой ухаандам һэр... Юрэнхыдөө, ...сашье тэрэ нютагай ...бүхы буряад зо... ...һургуулиин түүхэ... ...байха гэжэ һанаг...

...Д. Жугдурова ...Агын сэлеэнэй ...тухай дурдаха... ...жэлэй саана оро... ...хэзгүй хүдөөгэй ...д хэлэ, литера... ...адатыень ехэ һо...

Мүнөө, сагай һайнда, ород багша буряад хэлэ мэдэхэһээ байтагай дээдэ һургуулитай зарим багшанарнай түрэлхиишье хэлээ мэдэхээ болишобо бшуу.

Тэрэ үеын методико, ёһо заншил (ород багша сэбэр, уһан буряад хэлэтэй) тиимэшье доройгүй байгаагүйл гээшэ аа гү гэжэ һанагдана. Энэ ушараар дашарамдуулан, Россиин Федерациин габьяата багша ябаһан Лодон Линховоиной шабиин дэбтэр хаража, гайхаһан гэлыһэнээ мартагшагүйб. Бодолгынь дэбтэртэ аржытар алдуугүйгөөр бэшэгдэһэн бодолгонууд, алдуу болобольнь — ехэ гамтайгаар нариилан заһаһан байха юм. Үйлэ бүхэниинь булта баримтатайгаар тайлбарилагданхай. Тэрэмнай ород хэлэн дээрэ бшуу даа. Тэрэ үеын педагогико, методикын ёһотойл түүхэ болоно бэшэ гү?

Энэл номерто Жамса Тумуновай «Һанана гуш?» гэжэ дуун эгээл зохимоор гаргагдаа. Дагба Ринчиновэй хүгжэмыень таарулжа, дуун болгоһыень, хэнэй, юунэй үгэтэйеньшье мэдэнгүй, яһала дууладаг гээшэлди. Зохидоор һануулбат — Табтаанайн шаби, уран зохёолшо, түрүүшын романистын шүлэг тон лэ ёһотой һууридаа байшабал даа.

Д. Банзаржановагай тэрэ 80 жэлэй саанахи үйлэ хэрэгые һанан дурсахада, яһалашье зүрхэ хүдэлгэмэ байна: «һүүдэрһөөл айгаагүй ябахаш»... Энэ табан шүдэ хам ябадаг гушаад онууд тухай.

Зай, үшөө 50—80 жэл болоод, мүнөө сагай бэрхэ, бэлигтэй багшанарые шабинарынь иигэжэ һайн үгөөр, һайхан һанаагаар һанажа, дурдажа байхань болтогой гэел даа.

«Буряад үнэн» газетэ нютаг нютагай түүхые дэлгэрүүлхэ талаар ехэ юумэ хэнэ гэжэ тэмдэглэхэ байнаб.

Д. ДУГАРЖАПОВА.

Улаан-Үдэ.

Уншагшын һанамжа

Хубилган шэнэдхэлгые дэмжэе!

Үдэр бүри радио, телевидениэр, газетэ, журналнуудта КПСС-эй ЦК-гай Платформын болон партиин Уставай проектнүүдые зүбшэн хэлсэһэн тухай шагнана, уншанабди. Хүн бүхэн өөрынгөө һанамжа, дурадхал, шүүмжэлэл хэлэхэ эрхэтэй болоо. Энэмнай үргэн демократиин, хубилган шэнэдхэлгын, юумэ нюунгүй сэхэ хэлэхэ эрхэтэй болоһоной аша үрэ мүн. Парти тухай шүүмжэлэл хэбэл, Сталинай үедэ арадай дайсан гүүлээд буудуулжа, Брежневэй тогтошоһон сагта түрмэдэ хаюулха һэн.

СССР-эй Президент М. С. Горбачевой оролдолгоор, юумые үнэн зүбөөр харуулха политикын ашаар лэ бидэ һанаһанаа хэлэдэг болообди.

Зарим хүнүүд, тэрэ тоодо коммунистнууд, һайнаар бодожо үзэнгүйгөөр, яажашье һаа, эрсалдаа гаргаха хэрэгтэ энэ эрхые хэрэглэхэ гэжэ оролдоно. Зарим газарта захиралта-зонхилолгын аппарат хүдэлһэн зандаа ха. Эдэнэрэй зариманиинь саашаа юун болохшо ааб гэжэ дуугай хүлеэнэ хаш. Нүгөөдүүл амаараа хөөһэ бууратараа хубилган шэнэдхэлгые шүүмжэлхэ хэбэртэй агша. Иимэрхүү тушаалтадые ажалһаа, партиһаа сүлөөлхэ хэрэгтэй. Тэдэ хубилган шэнэдхэлгэдэ ямаршье туһа хэхэгүй, гансал гай татаха.

Зарим коммунистнууд, 30—40—50—60—70 онуудта партидэ ороһон тухайгаа мүнөөнэй хубилган шэнэдхэлгэһээ тэрэ үедэ дээрэ байһан шэнгээр хэлэнэ, бэшэнэ. Сталинай хамалга, хашалганай сагта олон һайн хүнүүдэй алуулжа, хорижо, байхадань, таанад юумэ хэлэдэг, бэшэдэг һэн гүт гэжэ тэдэнэрһээ һураха дурамни хүрэнэ. Үгы һаа, зогсолтын тогтошоһон Брежневэй сагта ямар дурадхал оруулдаг байгаабта?

Мүнөө демократиин сагта тэдэнэр ямаршье зэмдэ орохогүйгөө мэдээд, элдэбээр шашалдана хаш. Хубилган шэнэдхэлгые хүсэндэнь хүргэхэгүйн тулада тэрэниие муушалдаг, М. С. Горбачевые ехээр шүүмжэлдэг хүнүүдэй амыень татаха хэрэгтэй.

Манай республикын зарим районуудта коммунистнууд партиһаа гарана. Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадта 30-аад коммунистнууд партиһаа гараа хаш. Тэдэ парторганизацинуудай секретарьнар хэдэн муу коммунистнууд партиһаа гараа гэһэншүүгээр бэшэнэ. Эдэ хүнүүд булта муу гэжэ этигэхэнь хайшаа юм?

Зарим коммунистнууд ганса партитай байха һэмди гэнэ. Энэнь тон буруу. Демократиин ёһо гурим баримталдаг эрхэ сүлөөтэй арад олон партитай байха ёһотой. Хүн бүхэн өөртөө таараха ямаршье парти, бүлэглэлдэ ороходо эрхэтэй гэжэ һананаб.

Продуктнуудай, мяхэ, тоһоной хомор тухай шууяан болоно. Закаменскда өөрын мяханай комбинат бии. Теэд юундэшьеб өөһэдынгөө зониие хангадаггүй, мяхаяа томо фургоноор ондоо тээшэнь зөөгөөд, орондонь туранхай тахяагай, нугаһанай, заримдаа муудашаһан мяха Закаменск хотын хоёр гол столоводо байдаг. Эдеэниинь заримдаа муугаар бэлдэгдэдэг. Шалгалтын муу дээрэһээ тиигэнэ гээшэ ааб даа. Энэнь хүнэй дура гутаадаг.

Хүдөөдэ хүдэлхэ хүнүүд үсөөржэ байна. Ажалшад пенсидэ гаража, наһатай, үбшэн зон наһа барана. Орондонь һайн халаан үгы. Түсэб дүүргэхэ гээд, ажахынууд эхэ хонидоо, эмэ үхэрнүүдээ ехээр тушаана. Мүн гарза гайда ороно. Тиимэһээ мал олошорногүй.

Харин городой зон бүри олошорно, олон тонно эдеэ хоол һалгаана. Коммунистнууд, комсомолшуудые, городой бусадшье зониие хүдөө гаража, мал ажал дээрэ хүдэлжэ, таряа тарижа, Эхэ ороноо баясуулыт гэжэ уряалха саг ерээ бэшэ гү?

Хүндэтэ редакци! Энэ материалай түлөө гонорарые үхибүүдэй жасада гү, али үбгэд, хүгшэдэй интернадта дамжуулхые гүйнаб.

С. ЦЫБЕНОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

МОНГОЛ ОРОНҺОО—МЭНДЫН ТЭМДЭГ

САЙН БАЙНА УУ!

Үндэһэн үг, ёһо заншал, ажабайдал, соёл, хэлэн, яраан нэгэтэ буряад түмэнөө, танай һониной газараар дамжуулан, мэндэшэлээ!

Би өөрөө Түб Халхын үмэнэ оршодог Үмэнэгоби аймагай юрын ажалшанби.

«Буряад үнэн» сонин 1972 онһоо эхилэн, таһалгаряагүй захижа, уншажа байдагби. Хурга дарама тоотой үсөөн ород үгэ мэдэдэг минии танай сонин уншахада, бүрин ойлгогдодог тула бүхы Зүблэлтэ ороной байдалтай тэрэ зангаарнь танилсахадамни, «Буряад үнэн» туһалдаг юм. Танай сониной «Толи» булангые ехээр һонирходогби.

Баһа һүүлэй жэлдэ гарадаг болоһон хуушан монгол үзэг бэшэгэй хэшээлнүүдые ехэ һонирхожо, хэшээл бүриие хайшалжа абанаб.

«Буряад үнэнһөө» танай ороной хүгжэлтым ябаса тухай уншажа, баһа өөрынгөө орондо боложо байһан шэнэдхэлгэтэй холбон, ажалшан хүнэй шударгы түбшэн сэдьхэлээр харилсуулан бодохошье үе байдаг.

Һүүлдэнь хэлэхэдэ, монгол угсаатанай нэгэ хуби, хилэ залгэн оршодог аха дүү Буряадай арадта, танай сониндо сагаан морин жэлдэ һайн үйлэ бүтээхэ һайхан үреэл мэдүүлэе!

* * *

М. НАЙДАН,
Үмнэгүбиин аймагай барилгын конторын гагнууршан.

Эрхим хүндэтэ аха, эгэшэ таанартаа мэндээ дуулгажа, хүдэлмэридөө үндэр амжалта түйлахыетнай хүсэн мэндэшэлээ! «Буряад үнэн» сонин 3-дахи жэлээ захижа, уншажа байнаб. Һонирхол татаһан материалаа нүхэдтөө уншажа үгэдэгби.

Таанараар дамжуулжа, Буряад орондо нүхэдтэй болохые хүсэнэб. Би 19 наһатайб. Оюутанби (студент). Удха зохёолоор, арадай дуу, фото, хүгжэмөөр һонирходогби. Аялал, зугаада дуратайб. Шүхэрэй (парашют) спортоор һонирходогби.

Намда ород, буряадаар бэшэг бэшэжэ болохо.

Л. МҮНХБААТАР.

Минии хаяг (адрес):
МНР, Дархан хот, Геологийн техникум, 3-дахь «А» курс, Лхамжавын Монхбаатарт.

ҺАНАҺАН, БОДОҺОНОО

Һүүлэй үедэ «Буряад үнэн» газетэмнай яһала һонирхолтой болоо гэжэ мэдэгдэнэ. Саашаа бүришье һонин болог лэ гэжэ үреэнэб.

Нэгэ хэды асуудал табиха хүсэлэнтэйб. Яахадаа Буряад, Монгол оронуудай хоорондохи хилэ хоёр дабхар болонхойб? Мүнөө сагта хилын журам зөөлэрүүлхэ, буряадууд, монголшуудай хоорондоо ябалгыень, Монголой дасанда буряад зоной ошолгые бэлэн болгохо хэрэгтэй. Энэ асуудалые газетэдэ гаргажа, уншагшадай һанамжа согсолоод, засаг захиргаанай үзэмжэдэ табиха хэрэгтэй.

Газетэмнай Монголой шэнэ партинууд, «Ардчилсан нам» (Демократическа парти) тухай, гадна Улаан-Үдэдэ бии болоһон «Гэсэр» гэжэ буряадай парти тухай хөөрэхэ гэжэ найданаб.

Түгэсхэлдөө газетынгээ гадар һайхан болгожо, гаршагыень хуушан монголоор бэшэгты гэжэ хүсэнэб.

С. БУДАЕВ,
хүдэлмэришэн.

Улаан-Үдэ

Редакциһаа. Монголой уншагшадтай танилсаха дуратайшуулда энэ хуудаһанда Дархан хотын Мүнхбаатарай бэшэг дурадханабди. «Гэсэр» гээшэ парти бэшэ бүлгэм болоно гэжэ С. Будаевта дуулганабди. Энэ бүлгэм тухай материал бэлдэхэбди. Мүн «Ардчилсан нам» тухай хөөрэхэ арга бэдэрхэбди. Уншагшын табиһан бусадшье асуудалнуудые хиналта дороо абахабди.

* * *

Совет оронойнгоо хүгжэлтэдэ хубитаяа оруулха һанаатай ажал хэжэ ябахадамнай, бүри 1953—1954 онуудһаа Хүртэйн леспромхоз, мүнөө Худанай леспромхозтой хамтаржа, бүри хүсэтэй болоод, манай Чисаанын, Загаһатын совхозуудые тойруулаад, Худан, Чисаанын эхин хүрэтэр хада уулымнай, хүбшэ тайгымнай ой модо 36—37 жэлэй туршада жэлдээ дунда зэргээр 1000 шахуу гектар дээрэһээ гам хайрагүйгөөр хюдажа, дайдые буртаг муухай, түймэрэй үүр болгонхой. Бурьялан гарадаг булаг харзануудынай огтолон хатажа, урдандаа урдадаг гол горходнай хуурай һабанууд болоо. Россиин гүрэнэй дээдын засагай зургаан Буряад орондомнай ямаршье харюусалгагүйгөөр эзэрхэһэн зандаа.

Гансаханшье ой модо бэшэ, харин үхэр малаа, хонин адуугаа тэжээдэг гол горхоноймнай тала, үбһэ сабшадаг нуга сабшалангаймнай газарнуудые мөөртэ ба гэнжэтэ тракторнуудта хаха шуу сохин, модо зөөдэг машинануудайнгаа гэдэһэлдэжэ һуутар ябуулжа байгаад, хэдэн олон центнер үбһэ тэжээл абаха арга боломжыемнай усадханаб даа! Ой соогуураа, хада уулаараа харгы хээд, хүдөө нуга сабшалангыемнай гэмтээжэ, хоро хэнгүй, ядахадаа, ябахаяа ядаг юм?

Элдэб суглаануудта ерэдэг ноёдойшье дайралдахада, хэлэдэг, захидаг байнабди. Дээдын зургаанай тушаалтад хараха нюдэгүй, дуулаха шэхэгүй, бодохо бодолгүй мэтэ ошонгоо ошоно.

Ядахадаа, Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь байһан нүхэр А. М. Беляковтошье гомдоо, захяа бэлэйбди. Тэрэ СССР-эй арадай депутат болоод лэ, манай нютагай зоной һанаа бодолые доромжолхыень болюулха гэжэ дэмы найдажархиһан байгаабди.

Б-Ш. ДОНДОКОВ,
хонишон.

Хэжэнгын район.
Загаһата тосхон.

* * *

ХҮНДЭТЭ РЕДАКЦИ!

...Ородһоо буряадта дабтадаг заншалаа орхёо һаа, яаха юм гэжэ дурадхал оруулха байнаб. Хуушанайнгаа онол аргые урбуулан һэргээхэ, хубилган шэнэдхэлгые ажалайнгаа түг болгохоор болоо бэшэ гүт?

Телевидениин «Пресс-клуб» гэһэн дамжуулгые жэшээ болгон дурадхая. Нэгэ дамжуулгын үедэ «Румыниин шэнэдхэлгэ манда таараха гү, али үгы гү?», «Горбачев перестройкые юундэ түргэнөөр бэелүүлнэгүйб?» гэхэ мэтын һонин асуудалнуудые табяа. Манай газетэ юугээрээ дутанаб?

П. ДАМБАЕВ.

Мухар-Шэбэрэй районой Нарһата һуурин.

Үнэн болоһон ушар

НИИДЭДЭГ ЗҮЙЛНҮҮД ЗАЛАРБА

Энэ оной март һарын 14-дэ хубиин хэрэгээр һамгантаяа болон Зэдэ нютагһаа ерэһэн айлшантаяа хамта Онон голой эрьедэ нэмжыһэн Хүнхэр нютаг хүрэжэ ошобобди. Хэрэгээ бүтээгээд, базындаа айлшалаад, үдэшын 9 саг 45 минутада Хүнхэр һууринһаа баруун хойшоо Ага ошодог замаар машинаараа шэглэн гарабабди.

Нойтон саһан үлэ мэдэг бурган орожо, хүйтэншэг, һалхитай үдэшэ байба.

Хүнхэр һууринай тэбсэг дээрэ ажаһуудаг түрэл айлайхиһаа гараад, хоёр километр тухай зай ябажа, гүбээ дээрэ гарабабди. Энэ гүбээ дээрэ гарамсаараа, зүүн гар таладаа гайхалтай олон—16 шара улаан үнгэтэй, тогооной шэнээн томошог, иллюминаторнуудтал адли, прожекторнүүдэй ялалзажа байхыень хараад, суг ябаһан зондоо хэлэбэб.

Тэдэмни баһа гайхажа мэгдэшөөд, тогтожо хараял гэхэдэнь, би аргаахан ябажал байя гэбэб. Заһамал харгыгаар гүбээһээ хотогор руу бууходамнай, шара улаан эдэ галнууд дүрбэлжэн дүрсэтэй байһан аад, үндэгэнэй түхэлтэй боложо, Онон гол, Саһаша һуурин дээгүүр шэмээгүйгөөр огторгойгоор томо космическа объект мэтээр һолжорон ябаа һэн. Энэ ниидэдэг зүйл газарай нюруу дээрэһээ 1,5—2 километр зайда огторгойдо харагдаа. Дүрбэлжэн түхэлэйнь шара улаан үнгэтэй һарул прожекторнүүдынь эмхитэй дүрбэн дабхараар аһажа байгаа, нэгэ дабхартань 4 прожектор ялараа.

Футбол наададаг талмай дээрэ аһадаг прожектор мэтэ аад лэ, шара, улаан галнуудынь томошог, тогооной хэмжээтэй, юрэнхы дүрсэнь дүрбэлжэн, трапеци, эллипсын түхэлтэй боложо хубилан, огторгойгоор дүтэлжэ, холодожо ябаа. Тиигээд энэ объектын өөрынгөө дүрсые хубилгаһые, али галта прожекторнүүдээшье аһаажа, унтараажа, түхэлөө ондоо болгоһыень ойлгохоор бэшэ байгаа.

Прожекторнүүдэйнь гал ехэ һэрүүл, бага сага ялалзана, бүрэлзэнэ. Энэ гайхамшагта танигдаагүй ниидэдэг зүйл (НЛО гэжэ ородоор нэрлэдэг) арбаад километр ябатарнай, 15—20 минутын туршада 5—6 километрэй зайда харагдажа байгаад лэ, ниидэһээр бидэнэй холо болоходо, харагдахаяа болибо.

Баһал тэрэ мартын 14-нэй үдэшэлэн Будаланай дунда һургуулиин багша Ц. Дымбрылов тон энэл танигдаагүй зүйл (НЛО) хараһан тухайгаа «Агинская правда» газетын гушан дүрбэдэхи номерто бэшэһэн байна. Нүхэр Дымбрылов Шэтэ хотоһоо ерэжэ ябаад, Ага-Саһашын заһамал зам дээрэ буужа, Будалан һуурин руу үдэшын 10 сагта ябагалһан байна. Тиигээд дүрбэлжэн, үндэгэнэй түхэлтэй танигдаагүй ниидэдэг зүйлые харанхы үдэшэлэн гансаараа талада ябаһан Ц. Дымбрылов хаража гайхаһаншье, сошоһоншье тухайгаа бэшээ.

Тиигээд һүүлээрнь Хүнхэр нютагай танил, түрэл зонуудтай уулзажа, иимэ һүрөөтэй гайхамшаг НЛО гэдэг юумэ хараһан тухайгаа хөөрэхэдэм, баһал танигдаагүй ниидэдэг зүйлнүүдэй Онон мүрэн шадар олон дахин үзэгдэһэн тухайнь хүнхэрэйхид хэлсэнэ. Энэ үнгэрэгшэ үбэлэй февраль-март һарануудта НЛО гээшые олон удаа Онон гол дээгүүрнэй, һүдэнтэ нютагта, Агын дабаанай тиишэ зон хараһан байна.

Агууехэ Илалтын 45 жэлэй ойдо һүдэнтэ нютагтаа ошоходом, энэ май һарын эхеэр Айбалтаһаа һүдэнтэ һуурин тээшэ һүни ябагаар ябаһан манай нютагай хүн томо ялагар түхэрээн гайхамшагта бүмбэрсэгэй (шаарай) бууһыень хараһан байна. Һүүлэй үедэ энэ мэтын һонирхолтой ниидэлгэ зүйлнүүдые манай Агын округой зон оло дахин хаража гайхалсана, хөөрэлдэнэ, элдэбын суу сударшье тарана.

Тиимэһээ энэ танигдаагүй ниидэдэг (НЛО гэдэг) зүйлнүүдые эрдэм ухаанай болоод сэрэгэй мэргэжэлтэдээр шэнжэлүүлжэ, эдэмнай ондоо холо ойрын бүмбэрсэг дэлхэйнүүдһээ, планетэнүүдһээ ерэһэн зүйлнүүд гү, али хүгжэһэн хүсэтэй гүрэнүүдэй нюусаар табиһан космическа объектнүүд гээшэ гү гэжэ асуудалда харюу абба һаа, һайн байгаа.

Д. АНАНДАЕВ,
«Толон» газетын корреспондент.

Ага һуурин

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

САРТУУЛ УГСААТАНАЙ ШАЖАН МҮРГЭЛ

Эртэ урда сагта Ази түбиин ба монгол, буряад зон юрэнхы дээрээ бөөгэй мүргэлтэй байһан юм гээд түүхэһээ мэдээжэ. Тиимэшье һаа буддын шажан бүри эртэ сагта тодорһон юм. Зарим түүхын ном соо буддын шажан тодорһоор 6 мянга гаран жэл болоо гэжэ хэлэгдэдэг. Харин XVIII зуун жэлэй дундуур буддын шажан Буряадта дэлгэржэ захалһан юм гэдэг. Буддын шажаниие эндэ дэлгэрүүлжэ эхилһэн түрүүшын зоной нэгэн гэхэдэ, Заяа хамба лама болоно (Заяев Дамба-Даржаа). Энэ хүн 1727 ондо Түбэдэй ниислэл хото һаса ошожо, 7 жэл соо һураад, бандида хамба боложо бусаһан байгаа. 1741 ондо Сүхэ мүрэнэй эрьедэ Хилганта гэжэ нютагта эгээл түрүүшын дасан барюулагдаа. Тиихэдэ хоёрдохи дасан Галуута нуурай эрьедэ 1742 ондо барюулагдаһан байна. Тэрэ үедэ Заяев Дамба-Даржаа бандида хамба ламын нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, жэлэй 50 түхэриг салин абадаг болоод, Галуута нуурай дасанда һуужа, буддын шажаниие Буряадта нэбтэрүүлхэ гэжэ оролдоһон байна. Зэдын сартуул буряадууд 4 дасантай байһан юм—Булагай, Гэгээтын, Үшөөтэйн ба Дэрэстэйн дасангууд.

Зэдын сартуулда эгээн түрүүн дасан баригдахадаа Дэрэстэйдэ баригдаһан байгаа. Тэрэ дасан 1774 ондо баригдажа «Лхүндүб Джидлин» гэжэ нэрэтэй, Жамсаран һахюуһа тахилгатай, 17 һүмэтэй, 11 баталамжын ламанартай, 5161 мүргэлшэдтэй байһан юм.

Булагай дасан 1805 ондо баригдаа. «Гэндэн Мунцэглин» гэжэ нэрэтэй, Лхама һахюуһа тахидаг, 4 дугантай, 5 баталамжын ламанартай, 3509 мүргэлшэдтэй байгаа.

Үшөөтэйн дасан 1805 ондо баригдаа. «Дынчин Рабшан» гэжэ нэрэтэй, Жамсаран һахюуһа тахилгатай, 4 дугантай, 4 баталамжын ламанартай, 1236 мүргэлшэдтэй байһан байна.

Гэгээтын дасан гээшэ Дамба Брайвклин» гэжэ нэрэтэй, Жамсаран һахюуһа тахилгатай, 1831 ондо ехэ дасаниинь баригдаһан, тэрэ сагтаа 4 һүмэтэй, 4 баталамжын ламанартай, 1197 хүдөө мүргэлшэдтэй байһан гэжэ бэшэгдэнэ. Тэрэ дасанай баригдажа байха үедэ баталамжын ламанар үсөөнтэйшье байбал, хүдөө (дасанда байдаггүй) ламанарнууд нилээд олон байһан гэжэ тэмдэглэгдэнэ. 1890 гаран оной үеэр эгээн ехэ мүргэлтэй, эгээн олон ламанартай, эгээн баян дасан хүрээтэй, сартуул дасангай голынь Гэгээтын дасан байһан юм. Тэрэнэй уужам хүреэ соо арбаад гаран дасан дугангууд байгаа. 300 гаран ламанар байһан гол байшангынь—цогчон дасан гэдэг гурбан дабхар, бүхыдөө алталмал ба 3 алтан ганжартай, алтан үүдэ һэрбээтэй һэн. Тэрэ дасан соо ганжуурай 118 боти, данжуурай 225 боти ба бэшэшье ном һудар, алтан мянгаад бурхан байдаг һэн. Цогчон дасанда 80 тохой үндэртэй Майдари бурхан байдаг байгаа. Тэрэ үндэр бурхан зэд гуулинаар хэгдэһэн, алтаар хушагдаһан Майдариин дуганай хойто тээ «Диваажан». «Гандан-шангад» гэжэ хоёр дуган дотор алта-мүнгөөр хэгдэһэн дүрсэ, зурагууд олон бэлэй. Хүн түрэлтэнэй түрэжэ, нүгшэжэ байһан ба хойто түрэлдөө бурханай орондо хүрэһэн хүнүүд, тамын оёор руу унажа, шатаагдажа байһан нүгэлтэй хүнүүдые харуулһан үзэсхэлэн, аймшагтай зурагууд бии һэн. Мүн Чойрой хуралай ехэ дасан байһан юм. Тэндэ хубараг болоһон үхибүүд арбаад наһатайһаа эхилжэ, 10 жэл соо чойрой номдо һуража, гэбшэ болодог һэн. Тиигээд өөһэдынгөө дураар эрдэм номоо дээшэлүүлхэ аргатай һэн. Габжа, гаарамба, дооромбо, болоходоо, дээдын ехэ эрдэмтэн болохо. Тиимэ эрдэмтэй ламанар Гэгээтын дасанда хэдэн хүнүүд байһан. Эрдэм номдо һураха хүсэлтэй ламанарые Түбэд, Энэдхэг эльгээжэ һургадаг һэн. Сартуул дасангуудта эмшэд, гүрэмшэд, жодшонор, жадхашанар гэхэ мэтын эди шэдитэй ламанар олон байһан гэдэг.

Гэгээтын болон Булагай дасанда самай наадан үнгэргэгдэхэ. Мантан томо тэргэ дээрэ Майдари бурханиие һуулгажа, ногоон мори, бурханай зүйлнүүдые бариһан олон зон бүреэ, сан, хэнгэрэг, хонхо, дамаариин дуу хүгжэм доро дасангай хашааһаа гаража, гороолон тойрожо, дүрбэн зүгтэ сан сэржэм үргэжэ, хангай дэлхэй, хада уулада зальбаржа, хүн амитанай амгалан һайн байхын тула мүргэл хэгдэдэг һэн.

Сам гээшэ буддын шажанай бурхадай бодото бэе дүрые харуулһан ехэ хатар наадан байгаа. Хамта дээрээ 100 гаран бурхад ами амяраа гаража, өөһэд өөһэдынгөө сам харуулдаг һэн. Тиимэ самай хатар наада бэлдэхын тула жэл бүхэндэ хэдэн һара соо һургуули шанга гуримтайгаар хэгдэдэг байгаа. Самай наада харахын тула гансашье сартуул зон суглардаг бэшэ, харин хариншье хүнүүд олоороо ерэжэ һонирходог, нютагаа ошожо хөөрэдэг байгаа юм. Гэгээтын дасан тэрэ үедэ эрдэм һургуулиин, соёл болбосоролой гол түб болодог һэн. Тэрэ дасанда гадаадын ехэ эрдэмтэд, ноёд, гулваа, тайшаанар ерэдэг байгаа. Далай ламын, Баанчан богдын ехэ эрдэмтэд ерэжэ, ганжуур, данжуурай лүндэн номнол хэдэг байһан. Мүн гүрэн түрын ноёд, гэгээнүүд залардаг һэн. 1920-ёод онуудай эхеэр Сүхэ-Баатар Чойбалсан хоёр Гэгээтын дасанда ерэжэ, ойро зуурын сагта байжа, хубисхалай хүдэлмэри ябуулһан ушар бии. Тиимэ дээрэһээ Гэгээтын дасан гансашье мүргэлэй газар бэшэ, харин соёлой, хуули засагай ехэ хото байһан гэмээр. Буддын шажанай буряад орондо дэлгэрһэнэй ашаар түбэд ном мэдэхэ эрдэмтэд олошоржо, мүн монгол номтой зон буряад нютагуудаар олон болоһон байна. Тиигээдшье хуушанай соёл болбосорол, буддын шажанай эрдэм соёлһоо дулдыдажа, мүнөө сагай соёл болбосорол дэбжэһэн байна. Тэдээнһээ эрдэм һургуулиин зула бадаржа, мүнөө болоходо, хүн бүхэнэй бэшэг номтой болоһониинь мэдээжэ гээшэ.

Т. МЕНЖИКОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

ДУГАН МҮНДЭЛӨӨ

Үзэсхэлэн гоё һайхан хангай тайгын хажууда оршодог Бургаастай һууринда шэнэ дуган баригдаа.

Хэжэнгын һүзэгтэйшүүлэй бүлгэмэй түрүүлэгшэ нүхэр П. Рантаров баяр ёһололой оршондо митинг нээгээ. Дуганай нээлгэдэ районой тосхон бүриһөө, мүн Бадаһаа, Шэлэһээ, Хэлгосооонһоо, хүршэ Хориин, Яруунын, Загарайн районуудай айлшад олоороо буугаа.

Хэжэнгын дасан хардалга, гүрдэлгын, Сталинай үедэ, табин гурбан жэлэй саада тээ эбдэгдэһэнээ, мүнөө дахинаа һэргээгдэн мүндэлбэ гээд Буряадай АССР-эй арадай депутат, нүхэр Д. Б. Рыбдылов үгэ хэлэхэдээ мэдүүлээ.

Арадай депутадуудай Хэжэнгын районно Соведэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшын орлогшо нүхэр Б. Адвокатов мүн лэ үреэлэй үгэнүүдые хэлэжэ, эндэ сугларһан үбгэд, хүгшэдые баясуулаа.

Ивалгын дасанай лама Цыван Дашицыренов, дайнай ба ажалай ветеран Гомбожап Жанчипов, үндэр наһатай үбгэжөөл Цынгэ Буянтуев гэгшэд үреэлэй үгэнүүдые хэлээ.

Бүлгэмэй түрүүлэгшэ П. Рантаров һаяхан Непал орон ошожо ерээ, дээдын тушаалтай тэндэхи сайн санаартанаар, ламануудаар барaалхажа, мүн Хэжэнгэдээ субарга бүтээхэеэ Непал орондо оршодог субаргын дүрэ зурагые асараа, ябаһан ябадалаа хүн зоной зүрхэ хүдэлгэмөөр хөөрэжэ үгөө. Хэжэнгын Бургаастайн дасангай дэргэдэ субарга баригдаха юм.

Ц-Д. БАЗАРСАДУЕВ.

Минии уг гарбал... Ямар яһатанһаа, хаанаһаа һалаа боложо, энэ дэлхэй дээрэ мүндэлһэн бэемниб? Уг гарбалайм эхиндэ ямар хүнүүд байгааб? Тэдээнһээ тараһан олон тоото үри хүүгэд, ашанар, гушанар, дүшэнэр хаагуур таража, ямар хүнүүд болооб гэхэ мэтын асуудалнууд хэзээ холоһоо манай буряад угсаатан хүнүүдэй урда гарадаг байгаа. Урданай хүнүүд өөрынгөө уг гарбалай арбан үеыень мэдэдэг байһан юм. Һүүлэй һүүлдэ маанадай түүхэ, түрэл хэлэн, ёһо заншал, соёл болбосорол хашагдажа, уг гарбалаа, түрэл түтимүүдээ мартажа эхилээбди.

УГ ГАРБАЛАА МЭДЭХЭ ГҮБДИ?

Урдань хэдэн зуун жэлнүүдэй сагай хабиралдаан соо мартагдангүй энэ саг хүрэтэр хүрэжэ ерэһэн арадаймнай баян түүхэ, домогууд, угай бэшэгүүд, соёл болбосорол, түрэл хэлэн оройдоол 20—30 жэлэй туршада угы болоторoo дарагдашаһан байна. Теэд шажан һүзэгнайшье хоригдожо, урданай сагта буряадууд эрдэм бэшэггүй, феодальна ажаһуудалһаа абаһаар лэ социализмда орошоһон арад гэжэ хэлүүлдэг байһамди. Урда сагта эрдэм бэлигтэй хүнүүд дасанай дэргэдэ ажаллажа, арадайнгаа түүхые хуушан монгол хэлэн дээрэ бэшэжэ орхидог һэн.

Мүнөө үедэ тэдэнэй зарим зүйлнүүд олдоно гээшэ. Тэдэнээр бидэ һонирхонобди. Совет орон доторнай ерэһэн хубилган шэнэдхэлгын ашаар манай гүрэн түрын олон яһатан арадууд өөһэдынгөө түүхэ, түрэл хэлэ, ёһо заншалые һэргээжэ эхилэнхэй. Энэ талаар манай буряад арадшье национальна баялигаа һэргээжэ эхилээ. Буряад арадай түүхэ шэнээр бэшэгдэжэ байна. Угай бэшэгүүдтэ, ёһо заншалта найр наадануудта, түрэл хэлэндээ гэдэргээ эрьежэ ерэбэбди. Иигээд эдэ бүгэдэ шухала хэрэгүүдээ саашань улам хүгжөөхэ ёһотой болонобди. Энэ талаар манай райондошье бага бэшэ ажал хэгдэнэ.

Һаяхана Түнхэнэй районой түб болохо Хэрэн тосхоной интернат һургуулиин зал соо «Минии уг изагуур» гэжэ һайндэр үнгэргэгдэбэ. Тус һайндэртэ районой бүхы һургуулинуудай һурагшад хабаадалсаха байһан юм. Һайндэртэ районой 9 һургуулиин түлөөлэгшэд, мүн хүршэ болохо Ахын районой Орлигой дунда һургуулиин 3 түлөөлэгшэд хабаадалсаа. Гадна һурагшад нютагайнгаа түүхэ, домог мэдэдэг үбгэд, хүгшэдые уриһан байна. Залай ханануудта нютагай түүхэ, уг гарбал тухай уран гоёор шэмэглэгдэһэн плакадууд үлгөөтэй.

«Минии уг изагуур» гэжэ һайндэрые поэт, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн Шагдар Байминов нээхэдээ, Түнхэнэй дайдада ажаһуудаг буряадуудай уг гарбал, түүхэ, ёһо заншал тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэбэ. Мүн поэт эндэ сугларһан һурагшадые, багшанарые, уригдаһан айлшадые амаршалаа. Районой түб Хэрэн тосхондо болон бэшэшье нютагуудай соёлой байшангуудта февралиин 26-да үнгэргэгдэһэн Сагаалганай һайндэр тухай тэрэ хэлэбэ.

Үнгэрһэн 1989 ондо һайндэртэ «Таһархай нютагай үдэр» гэһэн уг гарбал шэнжэлһэн, нютагай түүхэ тухай болон бусад олон тоото материалнууд бэлдэгдэһэн юм. Таһархай нютагта долоон аймагуудай түлөөлэгшэд ажаһуудаг юм байна. Ушар эндэһээ Түнхэнэй райсоведэй арадай гэгээрэлэй таһагай түлөөлэгшэд С. Г. Ошоров, Л. Р. Шараева, И. Б. Таряшинова гэгшэд тус һайндэрые ямар аргаар үнгэргэхэ тухай урид яһала бодожо үзэһэн байгаа. Һайндэр муу бэшээр үнгэрөө гэжэ абаһаар тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Өөһэдынгөө уг изагуур, нютагайнгаа түүхэтэй сугларагшадые танилсуулхаяа согсолборилһон материалаа хамгаалхаяа Таһархайн гүйсэд бэшэ дунда һургуулиин түлөөлэгшэд сценэ дээрэ гараба. Таһархай нютагай угайхид хонгоодорнуудһаа эхиеэ абаһан намтартай юм байна. Халбаантанай, Мүнхэтэнэй, Моёотоной, Хулзаантанай, Бэшаантанай болон бусад уг тухай һургуулиин һурагша Катя Хусаева дэлгэрэнгыгээр хөөрэнэ. «Таһархай нютагай суута снайпер Советскэ Союзай Герой Жамбал Тулаев Баасанай аймагай юм.

Мүн манай Таһархайда Муу Сагаан хүбүүнһээ гараһан зон бии. Энэ угһаа дуушад В. Лыгденова, Д. Хунтохеева гэгшэд гараһан байна. Харин Муу Сагаан хүбүүн гэжэ юундэ нэрлэгдэһэн байгааб гэбэл иимэ. Энэ хүбүүн эсэгын эгээл одхон хүбүүниинь байһан ха. Бэшэ ангууша, бүхэ хүбүүдтээ орходоо, бэеэр тиимэшье элүүр энхэ бэшэ һэн. Теэд одхон хүбүүн хадаа иибии, баабайнгаа яһа бариба. Үтэлжэ, наһажаал болоһон гэртэхинээ амтатай сагаан эдеэгээр хооллуулжа ундалуулжа байһан хадаа Сагаан гэжэ нэрлэгдэһэн ха»,— гэжэ Катя Хусаева хөөрөө.

Гадна Таһархайн һургуулиин һурагшад угай модо тон олон үе һалаатайгаар задаржа байһаарнь зуража асараа. Мүн Таһархай нютагта ажаһуудаг эндэхи уг гарбал һайнаар мэдэдэг ажалай ветеран Убаша Дагбаевна Прушеновае урижа асарһан байна. Убаша Дагбаевна уг изагуур тухайгаа болон нютагайнгаа түүхые тон дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгөө. Гунсынов Арабдан Аюшеевичэй бэшэһэн угай бэшэг гэхэ гү, али угай модоор бэшэгдэһэн материал таһархайнхид тон шадамараар хэрэглээ.

« Харбяангууд нютагаймнай Хонгоодор, Шошоолог, Тэртэ, һойнод гэхэ мэтын угуудай түлөөлэгшэдһөө түрэһэн гэр бүлэнүүд ажаһуудаг гээшэ. Би һойноднһоо гараһан, Онходой яһатанһаа тараһан хүнби,— гэжэ Харбяангуудай дунда һургуулийн һурагша Аюур Адушеев өөрынгөө уг изагуур тухай тодоор хөөрэбэ. Бэшэ һурагшад Хонгоодор яһатан тухай бэһал хөөрэбэ. Шошоолог яһатанһаа тараһан Зайгановтан тухай, Тэртэһээ эхитэй Мылзеновтэн тухай мүн лэ хэлэгдээ.

Харбяангуудай дунда һургуулиин түлөөлэгшэдэй бэлдэһэн материалнууд тон таатай һайнаар шэмэглэгдэн бүтээгдэнхэй.

— Далахайдемнай Дармайн һууринда Шальшаа гэжэ нуур байдаг агша. Хонгоодорой угсаатанай түлөөлэгшэ Бадлаһаа 2 хүбүүн түрөө юм хаш. Тэрэнэй Сэрэн гэжэ хүбүүниинь шалшаран гэһэн үгэһөө гараһан удхатай. Сэрэнһээ Жаб хүбүүниинь байһан гэхэ. Рэншэн гээшэмнай минии тэзбии, мүнөө жэлдэ 80-дахияа сагаалба. Минии инбии Ольга Будаевна тэрэнэй басаган юм,— гэжэ Далахайн дунда һургуулиин 10-хи классай һурагша Оксана Ангрускаева уг гарбал тухайгаа тон һайнаар һонирхолтойгоор хөөрөө.

Уг гарбалдаа зорюулһан шүлэгөөшье тэрэ сээжээр уншаа. Далахайн һургуулиин түлөөлэгшэдэй үмдэһэн дэгэлнүүд дээрэхи зүүдхэлнүүдэй нэрэнүүдые сугларагшадай һураходань, Оксана Ангрускаева тогтон торонгүй нэрлэжэ үгөө. Тэдэ гурбан һурагшанар буряад, сонгоол, сартуул дэгэлнүүдые үмдөөд байһан байна.

Нютагайнгаа наһажаал үбгэн Лобсон Бизьяевич ... ые һурагшад эндэ ... раад, нютаг, уг гар... хөөрүүлээ.

— Монгол орох... то нютагһаа эхи аб... һаа Тооро нютаг ... лоһон удхатай. Тоор... бэн угайхид бии. һаа... дя, һөөхэлдэй. Тоор... ехэнхидээ тэртэ ... һуудаг юм,— гэжэ ... болон Юлия Матуе... ний Халудоров ... түүхэ домог тодорх... рэжэ үгэбэ. Мүн тэд... маа тайшаа тухай ...

Нютагһаань Шираб... вич Холхоевые ур... тоото үреэл үгэнүүд... бэ. Мүн энэ үбгэн бүр... дай дуунуудые ... гүйсэдхэдэг. Тэрэ ... өөрынгөө дуу бэлэг...

Хужарай һургуули... лэгшэд манай райо... зуража, ямар уг иза... гуур ажаһуудаг бэ ... лаа. Хужар нютаг... Байминовтан, Убуше... лон бусад уг гарбал ... гэрэнгыгээр хөөрэб... тарагай нэрэ хүндэ... материал эндэ бэлд... раад харуулаа.

Нютагтань ажаһуу... Дашеевич Баймиков... Түнхэнэй дайдын уг... хай дэлгэрэнгыгээр ... гүйһан байна.

Шошоолог, хонгоо... һод угсаатанай ... Охор-Шэбэр нютагай... шошоолог угсаатан ... рэбэ. Мүн эндэхи хү... сагта Захааминай ... ошожо ажаһуһан гэ... шье Жэмһэгэй болон ... зон ураг һадаһаа ... оролсожо, гаралса... Эдэ бүгэдэ тухай 9-... сай һурагша Шактаме... на хөөрөө.

Охор-Шэбэрэй һ... нютагай үбгэжөөл ... Сыренович Алсыев... байна. Тэрэ һойнод ... тухай хөөрэжэ үгэб...

Районой һургуулинуу... дэһэн материалнууд ... хаража үзэхэдэ, Харб... Таһархайн, Далахайн, ... Хужарай һургуулинууд... хэл һайн байгаа гэжэ... лэлтэй. «Минии уг иза... жэ һайндэрые жэл бү... гэргэхэ гэжэ суглара... сээд тараба.

Ж. ЮБУХА...

СПОРТ

ажалшадай дунда шатарай наада дэлгэрүүлхын, хүгжөөхын зорилгоор, түрүү һуури эзэлһэн командын нютагта ээлжээтэ наада үнгэргэхэ гэһэн шиидхэбэри округой шатарай федераци абаһан байгаа. Тус федерациин түрүүлэгшээр Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой нэрэмжэтэ Агын багшанарай училищиин багша, 1989 ондо округой чемпион болоһон Дагба Ринчинов хүдэлдэг юм.

Шатарай федерациин шиидхэбэриин ёһоор, дурасхаалай дүрбэдэхи наадан Урда-Агада эрхэдэ хүртөө һэн. Мүрысөөндэ хамтадаа 13 команда хабаадажа, түрүү һууринда гарахын түлөө хоёр үдэрэй туршада тулалдаа ха юм. Эндэ Могойтын шатаршад бэрхээр наадажа, түрүү һуури эзэлжэ, дурасхаалай дамжуулгын кубок, шан бэлэгүүдтэ хүртэһэниинь һайшаалтай байгаа һэн. Бэлэгынь гэхэдэ, эрье хонин, грамотанууд байба. Сүдэнтын ба Урда-Агын шатаршадай команда удаадахи һууринуудта гараа юм.

Өөр хоорондоо наадагшадай дундаһаа нэгэдэхи хюлгэ дээрэ наадаһан Наринай-Адагай совхозой командын гэшүүн Чимит Цырендылыков дүн хамта 10,5 очко абажа эрхимлэһэн байба. Хоёрдохи, гурбадахи, дүрбэдэхи хюлгэ дээрэ наадаһан Могойтын Б. Норжилов, Сүдэнтын Д-Д. Жыгдыдмеев, В. Базарсадаев гурбан шалгаржа, командынгаа гэшүүдые урма баяраар халяаһан байна.

БЭЛИГТЭЙ ШАТАРШАНАЙ ДУРАСХААЛДА

Урда-Ага тосхондо округой эрхимэй эрхим гэгдэһэн шатаршад сугларжа, спортын мастерта кандидат Доржи-Балдан Жамсаранович Мункуевай дурасхаалда зорюулагдаһан мүрысөө үнгэргэбэ.

Округой арбан дүрбэн удаа чемпион болоһон Доржи-Балдан Жамсаранович хүндөөр үбшэлһэнэй удаа, 1986 ондо наһа бараһан юм. Энэ хүмнай Агын Буряадай автономито округой спортын түрүүшын мастерта кандидат болоно.

1987 оной январь һарада Урда-Аргалай тосхондо нютагайнь эдэбхитэдэй үүсхэлээр дурасхаалай түрүүшын наадан үнгэргэгдэжэ, саашадаа энээниие заншалта болгохо гэжэ хэлсэгдэһэн байгаа. Түрүүшын хоёр наадан өөр хоорондоо болон командаараа түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэһэн юм. Харин ээлжээтэ гурбадахи нааданиинь округой чемпиониие тодоруулха зорилготойгоор болоо һэн.

Автономито округойнгоо үнгэргэгдэһэн байна. Эдэнэр үнгэрэгшэ жэлдэ округой чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, өөрынгөө нютагта дүрбэдэхи уулзалга үнгэргэхэ

Бүхы наадануудай һүүлдэ эрхимэй эрхим гэгдэһэн шатаршаниие тодоруулха һонирхолтой тулалдаан болоо гээшэ. Эдэнэрэй дундаһаа Наринай-Адагай командын гэшүүн Чимит Цырендылыков шалгаржа, мүн лэ эрье хони бэлэг абаба. «Эгээл залуу шатаршан» гэһэн шанда Наринай-Адагай хүбүүн Арсалан Базаров хүртэһэн байна.

Т. ЛАМБАЕВ,
сэрэгэй алба хаагша.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Д-Б. Мункуев. (Архивһаа абтаһан фото).

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЫН ҺОНИН

Хүнгэн атлетикээр «Трудовые резервы» бүлгэмэй Россин соведэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Брянск хотын «Динамо» гэжэ стадион дээрэ дүүрэбэ. 30 область, хизаар болон автономито республикануудай 200 гаран хүнгэн атледүүд мүрысөөндэ хабаадаһан байгаа.

Эндэ манай нютагаархид түрүүшын табан, нэгэ хоёрдохи һууринуудые эзэлбэ.

Зүүн Сибириин технологическа институдай студентка, спортын мастерта кандидат Наталья Чистякова 400 метрэй болон дабалтануудтай 400 метрэй урилдаануудта ехэ амжалта түйлаба. Тэрэ эдэ зайнуудта 55,7 болон 59,7 секунда саг харуулһан байгаа. Гадна дабалтануудтай 400 метрэй зайда урилдахадаа, республикын урдын рекордые 0,2 секундаар үлүүлээ. Энэнь 1988 ондо Надежда Суворовагай түйлаһан амжалтаһаа дээшээ болоно бшуу.

Дабалтануудтай 400 метрэй зайда урилдахадаа, Владимир Ильенко 54,9 секунда саг харуулжа, мүн лэ түрүү һуури эзэлээ. Олег Королев 1500 метрэй зайе 3 минута 51,1 секунда саг харуулжа, эрхимлэһэн байгаа. 800 метрэй зайда дүрбэдэхи һуури эзэлһэн Королевой үрэ дүн ехэ анхарал татана. Энэ зайда тэрэ 1 минута 53,7 секунда саг харуулһан байгаа.

Хүнгэн атлетикээр СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Москвагай ЦСКА-гай стадион дээрэ болобо. Энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадаһан манай нютагаархид—Улаан-Үдын гарнизоной сэрэгэй алба хаагшад, спортын мастерта кандидадууд Олег Королев болон Владимир Ильенко үндэр үрэ дүнгүүдые түйлаа.

Королев 1500 метртэ 3 минута 52,26 секунда, харин Ильенко 400 метрэй зайе тэбхэр 50 секунда соо гаталһан байха юм.

Б. МИРОМАНОВ.

Үнгэрһэн долоон хоног соо республикымнай нютагуудаар удаан хүлеэгдэһэн бороо хура орожо, гандажа байһан тала дайдадамнай нэгэ бага амисхал оруулба гээшэ. Илангаяа түбэй болон урда районуудаар шииг нойтон хабарһаа нааша ороогүй байһан юм.

СЭЛМЭЖЭ, БҮРХЭЖЭ БАЙХА

Июниин 22-то үдэр һүни хоёрнай тэнсэбэ. Иигэһээр наранай үбэл тээшээ, нажарнай халуун тээшээ болохонь.

Энэ долоон хоног соо шииг нойтон ехээр орохогүй. Баруун тээһээ секундын 5—10 метр хүсэтэйгээр һалхилха. Һүниндөө 5—10 градус дулаан, баруун-урда, хойто районуудаар 0 градус болохо, харин үдэрынь 21—26 градус дулаан болохоор хүлеэгдэнэ. Байгалай захадахи ба хойто районуудаар 15 градус дулаан болохо.

Долоон хоногой һүүлшын үдэр зарим нютагуудаар бага зэргэ аадарлаха. Баруун тээһээ секундын 20 метр хүсэтэйгөөр һалхилха.

Һүниндөө 8—13 градус, хойто районуудаар 3 градус дулаан болохо. Харин үдэрынь хойто районуудаар, Байгал шадарай нютагуудаар 17 градус дулаан болохоор хүлеэгдэнэ.

Гарахаяа байһан долоон хоног соо бага зэргэ аадарлаха, үдэрынь халуун, һэрюун боложо байха юм.

В. БРЮХАНОВА,
Улаан-Үдын гидрометобсерваториин таһагые даагша.

А. А. ИТЫГИЛОВ

Ороной элитэ ехэ кинорежиссернуудай нэгэн, Ленинскэ комсомолой шангай лауреат, Украинын ССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Александр Атаевич Итыгилов 46-тай боложо ябатараа, наһа бараба.

А. А. Итыгилов 1944 оной август һарада Зэдын районой Петропавловка тосхондо түрэһэн байгаа. 1966 ондо Бүхэсоюзна кинематографиин институт дүүргээд, Киевэй А. Довженкын нэрэмжэтэ киностуди эльгээгдэжэ, тэрэ гэһэнһээ хойшо зохёохы бүхы ажаябадалынь дэлхэй дээрэхи искусствын мэдээжэ коллективтэй нягтаар холбогдоо һэн.

Киностудида хүдэлжэ эхилһэн түрүүшын жэлнүүдтэ Александр Итыгиловэй ехэ бэлиг шадабари, онсо өөрсэ түхэл шэнжэ элирүүлэгдэжэ, саашадаа, үргэнөөр мэдээжэ болоһон иимэ кинофильмнүүдые буулгахыень найдажа даалгагдаа һэн: «Уулзалга... яажа хатуужааб», «... «Түрэ найр гэнигдэ... нигай хүүр» болон бу... лад яажа хатужааб... фильмые найруулан... һанайнгаа түлөө А. А. И... лов Ленинскэ комсомо... да хүртөө һэн. Фра... Лилль хотодо үнгэрг... уласхоорондын кинофе... дээрэ «Уулзалга... фильмнь Ехэ Гран-при ... хүртөө бэлэй.

Александр Итыгило... оронһоо холо ажаһуу... лаашье һаа, республ... саг үргэлжэ холбоо... гаа. Тусхайлбал, В. Ра... «Баабгайн арһан хүд... на» гэһэн сценари... фильм эндэ буулга... Тэрэ Улаан-Үдэ хото... студи байгуулха тух... бодолтой һэн. Энэн... асуудал табиһан... Гэбэшье энэ хүсэл... лүүлжэ шадабгүй...

Александр Атаев... ехэ хүдэлмэри бүтэ... гаа: Украинын Кин... фистнуудай холбоон... салгата секретарь, ... гэжэ киностудин ур... ханай хүтэлбэрилэ...

Совет киноискусст... жэөөлгэдэ ехэ ... бэлигтэй бэрхэ ... тографистнуудай нэг... бараба. А. А. Итыги... арюун һайхан дурас... нэй дабтагдашагүй б... дабариие хүндэлдэг... зүрхэ сэдьхэлдэ хат... хэл.

Бүлэг нүх...

ПРАВДА БУРЯТИИ *Мүнөөдэрэй номерто*

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. Ельцинэй совет болон гадаадын журналистнуудтай хэһэн пресс-конференци мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанда үгтэбэ.

«Үйлэ хэрэгэй боложо байһан газарһаа»— энэ ниитэ гаршаг доро газетын БАМ-да байдаг корреспондент Д. Коркиной «Гээгдэлдэ оронхой» гэһэн статья эндэ үгтөө. Баргажанай-Адагай хүдэлмэришэн КПСС-эй гэшүүн В. ... гай статьягаар газет... дохи хуудаһан эхил... дотор мүнөө болон... бодото байдал, соц... зүб байдал тушаа ва... жанууда хэлэнэ.

Газетын корресп... Дегтяревой «Түрэл ... лаан», П. Натаевай ... штабта шанга тэмс... гэһэн материалнууд ... то оронхой.

ТОБШОХОНООР...

БАРИЛДААН. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар США-гай түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн эдэ үдэрнүүдтэ Толидо хотодо боложо байна. Дэлхэйн хэдэн түбиин олон оронуудай барилдаашад хабаяа туршана. Россин Федерациин суглуулагдамал команда СССР-эй спортын нэрэ хүндые хамгаална. Нютагаймнай хүбүүн — «Динамо» бүлгэмэй барилдаашан, спортын мастер Андрей Матюнов РСФСР-эй командын бүридэлдэ оруулагдажа, ехэ нааданда хабаадана.

Шэхэ хатуу хүнүүдэй дунда дүрэ буляалдалгын барилдаагаар һайн һайхан хүсэл эрмэлзэлэй нааданууд июлиин эхеэр Холбоото Штадуудай ниислэл—Вашингтон хотодо үнгэргэгдэхэ юм.

Улаан-Үдын локомотив-вагон заһабарилгын заводой вагоной кузовой цехэй модошо дархан — шэхэ хатуушуулай дундаһаа дэлхэйн чемпион, СССР-эй таба дахин чемпион, спортын мастер Андрей Захрялин Совет ороной суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, тиишэ ошобо.

Эдиршүүлэй дүрэ буляалдалгын барилдаагаар уласхоорондын ехэ мүрысөөн КНДР-эй ниислэл — Пхеньян хотодо боложо, арбаад ороной 200 шахуу барилдаашад хабаадаһан байгаа.

Энэ жэлдэ СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ дүрбэдэхи һуури эзэлһэн, Улаан-Үдын 9-дэхи дунда һургуули дүүргэһэн спортын мастер Леонид Ширапжалсанов СССР-эй эдиршүүлэй командын бүридэлдэ оруулагдажа, мүрысөөндэ хабаадахадаа, 50 килограммай шэгнүүртэ эрхим зураанай тоодо оробо. «Динамо» бүлгэмэй тренер В. А. Вострецов тэрэниие һурган һоридог юм.

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн һаяхан Москвада үнгэргэгдэжэ, хэдэн үндэр үрэ дүнгүүд харуулагдаһан байгаа. СССР-эй спортын мастер Геннадий Темников эндэ 5000 метрэй зайда урилдахадаа, 14 минута 01,46 секунда саг харуулжа, илалта түйлаба.

ФУТБОЛ. «А» классай хоёрдохи лигиин арбадахи зонын командануудай дунда футболоор СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн үргэлжэлһөөр.

Һүүлшын гурбан турта манай «Сэлэнгэ» Баруун Сибирьтэ айлшалхадаа, яһала урагшатай ябаба. Футболистнуудай түрүүшын нааданда Новокузнецкын «Шахтертой» уулзахадаа, 4:2 тоотойгоор шүүгээ. Удаань Томскын футболистнуудтай мүрысэхэдөө, 0:2 тоотойгоор шүүгдэшоо һэн. Һүүлээрнь Новосибирскын «Чкаловецтэй» наадаба. Эндэ манай команда талмайн эзэдые 2:1 тоотойгоор шүүһэн байха юм. Валерий Истомин, Александр Алферов гэгшэд бүмбэгэнүүдые сохижо оруулба.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Сэнхир экран

ЧЕТВЕРГ, 23

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—Мультфильм. 13.30—Время (14.10 хүрэтэр). 17.30—Время. 18.00—Харгын аюулгүй байдалые сахиха талаар телерадиопрограммануудай Бүхэсоюзна I конкурсын шанда хүртэһэн дамжуулга. 18.20—Мультфильм. 18.30—Соведүүдтэ—засаг. 19.00—И. С. Бах. Зургаадахи номерой Бранденбургска концерт. 19.20—Бүхэсоюзна «Знание» бүлгэмдэ, «түхэрезн стол». Съездын урдахи үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн. 20.05—Концерт. 20.20—Автомобиль. Жолоошон. Харгы. Харгын аюулгүй байлгые сахихын түлөө тэмсэлэй уласхоорондын дүй дүршэл. 21.00—Коллаж. Мэдээсэл. Соносхол. 21.30—Уран шүлэгэй долгин дээрэ. 21.35—«Богач, бедняк...»—4 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 23.00 Время. 23.30—П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ Уласхоорондын IX конкурсдо. 23.50—«Хэблэлэй клуб» танилсуулна. 00.30—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Ород арадай дуунууд. 9.15—«Арабела»—үхибүүдтэ фильм. 3-дахи сери. УЛААН-ҮДЭ. 17.45—Киноочерк. 17.55—Эхэ нютаг. 18.40—Шэнэ гуримаар ажахыгаа эрхилхэ. 19.25—Байгал. 19.45—Буряад орон. 20.45—Нарин сэмбын комбинадай дэргэдэхи һуралсалай-үйлэдбэриин комбинадай соносхолнууд. МОСКВА. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—Гадаадын оронуудтахи ородуудай соёл. Уран зохёолшо Владимир Максимовта айлшаар. 22.15—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 22.20—«Мы были там»—баримтата фильм. Вьетнамдахи дайнай американ ветерануудай ба совет сэрэгшэд-афганецуудай уулзалга тухай. 22.50—«Сибирь на экране»—киножурнал. 23.00—Время. 23.30—«Фараон»—уран һайханай фильм. 2-дохи сери.

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета (гастроли Красноярского театра муз. комедии
«Ах, эти женщины»— в 19.

«Дружба»
«Новые похождения Кота в сапогах»— в 10, «Замужем за мафией»— в 12, 14, 16, 18-10, 20, 21-50.

«Прогресс»
Красный зал —«Фанат»— в 10, 11-40, 13-20, 15-10, 16-50, 19, 20-40.
Зеленый зал —«Кодекс молчания («Мент»)» (2 с.)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50.

«Октябрь»
«Василиса Прекрасная»— в 9-40, «Замужем за мафией»— в 11-10, 14-50, 16-40, 21, «Черная роза — эмблема печали, красная роза — эмблема любви» (2 с.)— в 18-30.

«Восток»
«Несуразные каникулы»— в 15-30, «Без единой улики»— в 17, 19, 21.

«Байкал»
«Витебское дело». Фильм 1 — «Преступление»— в 18-30, 20-30.

«Аршан»
«Зеленый огонь козы»— в 19, 21.

Редактор
Р. Б. ГАРМ...

СССР-эй Буддын шажанай түбэй захиргаан, Ивалг... СССР-эй ЦДУБ-ай Түрүүлэгшэ Бандид Хамба лама
ЭРДЫНЕЕВ
Жимба-Жамсын
наһа бараһан ушараар түрэлхидтэнь, дүтынь хүнүүдтэ шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.
Июниин 29-дэ 10 сагта Ивалгын дасанда хүдөөлүүл...

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана в республиканской типографии Госкомиздата Бурятской АССР. Дж... оектор 2-40-45. Н-003540. Заказ № 148.